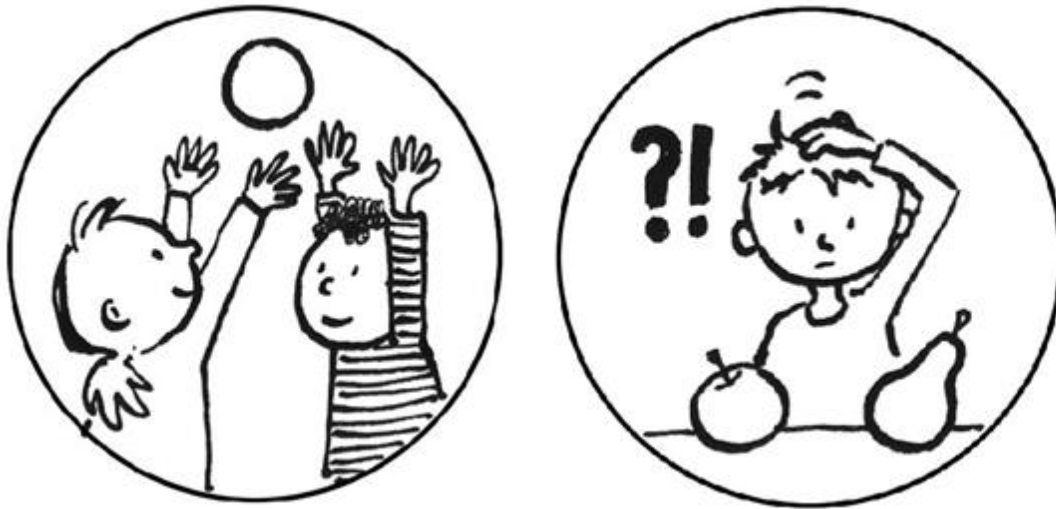

Schoolgezondheidsbeleid in beweging

ONDERZOEK NAAR DE SUCCESFACTOREN EN BELEMMERENDE FACTOREN VAN EEN BELEID VOOR BEWEGEN, SPORT EN VOEDING IN HET PRIMAIR ONDERWIJS

Naam: W.A.B. Ensink
studentnr.: 306242
Master of Sports, Fontys Sporthogeschool
Masterpiece Education
Begeleider: Steven Vos
2^e beoordelaar: Lars Borghout
Datum: 21 augustus 2015

Inhoud

SAMENVATTING	3
SUMMARY	4
1. INLEIDING.....	5
2. ONTWIKKELING VAN GEZONDHEIDSBEDORVERING OP SCHOLEN.....	6
2.1 Geschiedenis van het schoolgezondheidsbeleid	6
2.2 De Gezonde School-aanpak in Nederland	7
2.2.1 Vignet Gezonde school	8
3. SCHOOLGEZONDHEIDSBEDID	9
3.1 Een onderwijsbeleidsplan	9
3.1.1 Het INK-model	9
3.1.2 Het INK-model en schoolgezondheidsbeleid.....	10
3.2 Beleidsvoering en draagvlak.....	12
3.2.1 Effectiviteit = Kwaliteit x Draagvlak.....	12
3.2.2 Draagvlak en vijf krachten bij veranderen.....	12
3.4. Toegenomen aandacht voor schoolgezondheidsbeleid	13
3.4.1 Sport, beweeg en voedingsbeleid.....	14
3.4.2 Gezonde school in het curriculum van PABO en ALO	14
4. DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK.....	15
5. METHODOLOGIE	16
5.2. Onderzoeksfocus.....	16
5.3 Onderzoeksdesign	17
5.3.1 Kwantitatieve analyse.....	17
5.3.2 Kwalitatieve analyse.....	18
5.4 Ethische aspecten.....	20
5.5 Data verwerking en analyse	20
6. RESULTATEN KWANTITATIEF ONDERZOEK	21
6.1 Respons	21
6.2 Samenstelling van de groepen	22

7. RESULTATEN KWALITATIEF ONDERZOEK	23
7.1 Focusgroep	23
7.1.1 Samenstelling focusgroepen.....	23
7.1.2 Bevindingen focusgroepen.....	23
7.2 Interview coördinator gezondheid op school GGD Utrecht	24
7.2.1 Verandertraject	24
7.2.2 Gezonde school aanpak.....	25
7.2.3 Ondersteuning.....	25
7.2.1 GGD- regio Utrecht	26
7.3 Interviews schoolleiders	26
7.3.1 Samenstelling van de interviewleidraad.....	26
7.3.2 Schoolleiders.....	27
7.3.3 Groep 1: Scholen zonder of met minimaal beleid	27
7.3.4 Groep 2: Scholen met gemiddeld beleid	29
7.3.3 Groep 3: Scholen met actief beleid	31
7.4 Samenvattend.....	37
8. DISCUSSIE EN CONCLUSIE	38
8.1. Discussie en beperkingen van de kwantitatieve gegevens	38
8.2 Discussie en beperkingen van de kwalitatieve gegevens	38
8.2.1 Focusgroepen	38
8.2.2 GGD coördinator gezondheid op school.....	40
8.2.3. Interview Schoolleiders	41
8.3 Conclusie en aanbeveling	44
LITERATUUR.....	46
BIJLAGE 1	49
BIJLAGE 2	50
BIJLAGE 3:.....	51
BIJLAGE 4:.....	52
BIJLAGE 5	53

Samenvatting

Inleiding

Kinderen zijn de toekomst. Helaas zien we dat kinderen steeds ongezonder leven en dat daarmee ook hun toekomst steeds ongezonder wordt. Omdat alle kinderen veel tijd doorbrengen op school is deze plek bij uitstek geschikt om kinderen te bereiken. Er bestaan echter grote verschillen tussen het gezondheidsbeleid van scholen. In opdracht van het Ministerie van VWS en het Ministerie van OC&W ontwikkelen PABO's een curriculum voor het opleiden van Gezonde School coördinatoren. Dit te ontwikkelen curriculum is gebaseerd op de 'Gezonde School' aanpak. Om te kunnen bepalen welke kennis deze studenten hiervoor nodig hebben is het eerst van belang om te onderzoeken waar de verschillen in beleid door worden bepaald. Dit onderzoek richt zich op het beweeg-, sport- en voedingsbeleid van scholen. Het tracht de verschillen van het gevoerde beleid op deze onderwerpen te achterhalen door de succesfactoren en de belemmerende factoren van het beleid te onderzoeken. De informatie uit dit onderzoek kan vervolgens gebruikt worden voor het te ontwikkelen van het pabo curriculum zodat dit optimaal aan kan sluiten bij de behoefte uit het werkveld.

Methode:

Er is gebruik gemaakt van een combinatie van een kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethode. Het totale onderzoek bestaat uit 4 stappen. Door middel van een vragenlijst werd het beleid van 85 scholen in COROP-regio Utrecht bevraagd op het gebied van bewegen, sport en voeding. Op basis van het gevoerde beleid op deze gebieden zijn de scholen vervolgens ingedeeld in vier groepen. Met tien schoolleiders verdeeld over deze vier groepen zijn semi-gestructureerde interviews afgenomen om succesfactoren en belemmerende factoren voor een beleid op vlak van bewegen, sport en gezondheid in kaart te brengen. Voor het opstellen van de interviewleidraad die hierbij gebruikt is, zijn twee focusgroepen (mindmap sessies) georganiseerd met intern begeleiders uit het primair onderwijs en is een interview gehouden met de coördinator gezondheid op school van de GGD Utrecht.

Resultaat:

Uit de interviews met schoolleiders en de focusgroepen blijkt dat zij het belang van gezondheid voor kinderen erkennen, over het algemeen staan zij positief ten op zichten van een beleid voor bewegen, sport en voeding. De geïnterviewde vragen zich wel af wat de verantwoordelijkheden en taken van de school zijn. De resultaten tonen aan dat een aantal punten cruciaal zijn voor een effectief beweeg-, sport- en voedingsbeleid. De belangrijkste zijn: het kunnen benoemen van de urgentie en dit vertalen in een beleid, interactie voor het verkrijgen van draagvlak bij de betrokken partijen en de persoonlijke inzet van een bevlogen persoon. De belangrijkste belemmerende factoren zijn: regels van de overheid, een teruglopend leerlingaantal met als gevolg minder formatiemogelijkheden, onvoldoende interactie en geen urgentie ervaren voor het veranderen van het beleid.

Conclusie:

Het beleid dat een school voert is ten dele afhankelijk van het overheidsbeleid. Aan de ene kant hebben scholen veel vrijheid, de overheid trekt zich steeds verder terug en legt verantwoordelijkheden neer bij de school en burgers. Aan de andere kant stelt de overheid eisen en moeten scholen zich verantwoorden. De overheid heeft bepaalde verwachtingen ten aanzien van het beleid van scholen.

Voor een effectief beweeg-, sport- en voedingsbeleid is met name een bevlogen persoon cruciaal, deze persoon moet communicatief vaardig zijn en draagvlak kunnen creëren bij diverse partijen. Het te ontwikkelen pabo curriculum dient personen op te leiden met voldoende kennis over schoolgezondheid, en tevens aandacht te besteden aan communicatievaardigheden en het creëren van draagvlak.

Summary

Introduction

Children are the future. Unfortunately many children these days have an unhealthy lifestyle and are thus heading for an unhealthy future. Because all children spend a lot of time in school, this place is an ideal setting to reach them. However, there are major differences between schools health policy.

Commissioned by the Ministry of Health and the Ministry of Education, teacher trainers from seven Universities of Professional Elementary Education develop a curriculum to train future Healthy School coordinators. This curriculum is based on the Healthy School method. To first determine what knowledge the future coordinators need, it is important to investigate what determines the differences in school policy. This thesis focuses on schools policy in human movement, sports and nutrition. It is trying to figure out the differences on these issues by examining the success factors and impediments of the policy. The information from this study can be useful for the development of the curriculum so that this curriculum can optimally comply with the needs from the field.

Method:

For this study a combination of a quantitative and a qualitative research method has been used. The total project consists of four steps. Through a questionnaire the policy of 85 primary schools in region Utrecht on human movement, sports and nutrition was questioned. On the basis of their policy, schools were then divided into four groups. With ten school principals divided among these four groups, semi-structured interviews were conducted to map out success factors and impediments for the policy. To determine the interview guide that was used, two focus groups (mindmap sessions) were organized with primary school internal coordinators and an interview was held with the school health coordinator of the Public Health Service Utrecht.

Result:

The interviews with school principals and the focus groups show that they recognize the importance of health for children, they are generally positive to views of a school policy in human movement, sport and nutrition. However, they are uncertain about their roles. The results show that a number of issues are crucial for an effective school policy on human movement, sports and nutrition. The most important are: ability to identify the urgency and translate it into a school policy, ability to gain support and acceptance among the people involved, as well as personal and passionate commitment of the person in charge. The main limiting factors are: government regulation, reduction in the number of pupils resulting in less formation opportunities, inadequate interaction and lack of urgency experienced to change the policy.

Conclusion:

School policy is partly dependent on government policy. On the one hand, schools have a lot of freedom, the government withdraws further and further. On the other hand, the government makes its demands and schools must justify themselves. The government does have certain expectations of the school's policy. For an efficient human movement, sports and nutrition policy, the presence of an inspired coordinator is crucial. This person must be a good communicator and must be able to gain support of various parties. The curriculum should provide future coordinators with sufficient knowledge of school health, as well as equip them with communication skills and the ability to gain support and acceptance.

1. Inleiding

Kinderen zijn de toekomst. Helaas zien we dat kinderen steeds ongezonder leven en dat daarmee ook hun toekomst steeds ongezonder wordt. Het aantal kinderen van 6 tot 12 jaar dat voldoet aan de beweegnorm bedraagt 47 procent (CBS, 2014). Bovendien is de tijd die kinderen doorbrengen achter een beeldscherm de afgelopen jaren gestegen (Felijs, Bindels & Delemarre-van de Waal, 2013). Tegelijkertijd zijn de motorische vaardigheden van kinderen afgenomen (Collard, Chinapaw, Verhagen, Valkenberg & Lucassen, 2014).

Deze gegevens laten zien dat er wel degelijk iets aan de hand is. De overheid probeert deze trend te stoppen en met diverse maatregelen een gezonde levensstijl te stimuleren. Omdat alle kinderen veel tijd doorbrengen op school is deze plek bij uitstek geschikt om kinderen te bereiken. Scholen beïnvloeden de gezondheid van kinderen via educatie maar ook via het schoolklimaat, de geschreven en ongeschreven regels en het (voorbeeld)gedrag van medewerkers en leerlingen onderling (CDC, 2011). Sport en bewegen op school heeft duidelijk positief effecten op motorische en beweegvaardigheden, fitheid, hersenstructuur en (executieve) functies (Collard, Boutkan, Grimberg, Lucassen & Breedveld, 2014). Daarom is het belangrijk dat scholen aandacht besteden aan het beweeg en sportaanbod op school.

Er is een groeiende aandacht vanuit de overheid en ook het aantal scholen dat aangeeft te (gaan) werken aan de gezondheid van leerlingen groeit (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). De 'Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl (SBGL) 2012-2016' die is opgesteld in opdracht van de ministeries van OCW en VWS, heeft als hoofddoel het stimuleren van scholen om te komen tot schoolbeleid voor sport, bewegen en een gezonde leefstijl (Putten van der, Oostrom van & Faber, 2012). Het sport en beweegbeleid van de school heeft hierbij prioriteit. Voor een gezonde leefstijl is ook voeding een belangrijk onderdeel en ook hiervoor geldt 'jong geleerd is oud gedaan'.

Steeds meer scholen hebben een gezondheidsbeleid dat voldoet aan de criteria van de 'Gezonde school' en mogen zich daarom ook 'Gezonde school' noemen. Echter, het overgrote deel van de scholen in Nederland besteed wel aandacht aan gezondheid, maar de wijze waarop dit gebeurt is erg verschillend (Reijgersberg, Werff van der & Lucassen 2013; Boot, Jongh de, Leurs & Vries de 2011). De vraag is waar deze verschillen door worden veroorzaakt. Op welke manieren werken scholen aan gezondheid en wat zijn de succesfactoren voor scholen die werken met een schoolgezondheidsbeleid op het gebied van bewegen, sport en voeding? Daarnaast zijn er scholen die geen actief beleid voeren op deze gebieden, wat houdt hen tegen, wat zijn de belemmerende factoren om met bewegen, sport en voeding aan de slag te gaan?

In opdracht van het Ministerie van VWS en het Ministerie van OC&W werken zeven PABO's samen aan een curriculum voor het opleiden van Gezonde School coördinatoren. Verondersteld wordt dat wanneer toekomstige leerkrachten meer kennis hebben over schoolgezondheidsbeleid zij het beleid van binnenuit kunnen veranderen. Om te kunnen bepalen welke kennis deze studenten hiervoor nodig hebben is het eerst van belang om te onderzoeken waar de verschillen in beleid door worden bepaald. Er zijn tot op heden nog weinig onderzoeken gedaan om te achterhalen waar deze verschillen door worden veroorzaakt. Toch is het van belang om deze factoren eerst helder te krijgen voordat vastgesteld kan worden welke kennis toekomstige leerkrachten nodig hebben. Daarom staan is dit onderzoek de volgende vragen centraal:

1. Welke factoren maken een beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding tot een succes?
2. Wat zijn belemmerende factoren voor het voeren van een actief beleid op sport en bewegen en voeding?

De informatie uit dit onderzoek kan vervolgens gebruikt worden voor het te ontwikkelen pabo curriculum, zodat deze optimaal aan kan sluiten bij de behoefte uit het werkveld.

2. Ontwikkeling van gezondheidsbevordering op scholen

In dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling van het schoolgezondheidsbeleid weergegeven en beschreven hoe de Gezonde School aanpak werkt.

2.1 Geschiedenis van het schoolgezondheidsbeleid

Aandacht voor gezondheid op school is er reeds lange tijd. Sinds de jaren tachtig wordt de term schoolgezondheidsbeleid in de Nederlandse literatuur als zodanig benoemd. Dit beleid wordt gedefinieerd als *“het onderdeel van het beleid van een school dat gericht is op bescherming en bevordering van de gezondheid van de totale schoolpopulatie”* (Buijs, Jong de, Paulussen & Wijngaarden van, 2002). In deze periode legde men het accent van gezondheidseducatie vooral op de inhoud: de kennis die mensen moeten hebben over gezondheid. Omdat deze eenzijdige benadering weinig effectief bleek te zijn, trad er een verschuiving op van gezondheidsvoorlichting naar gezondheidsbevordering (Buijs et al., 2002).

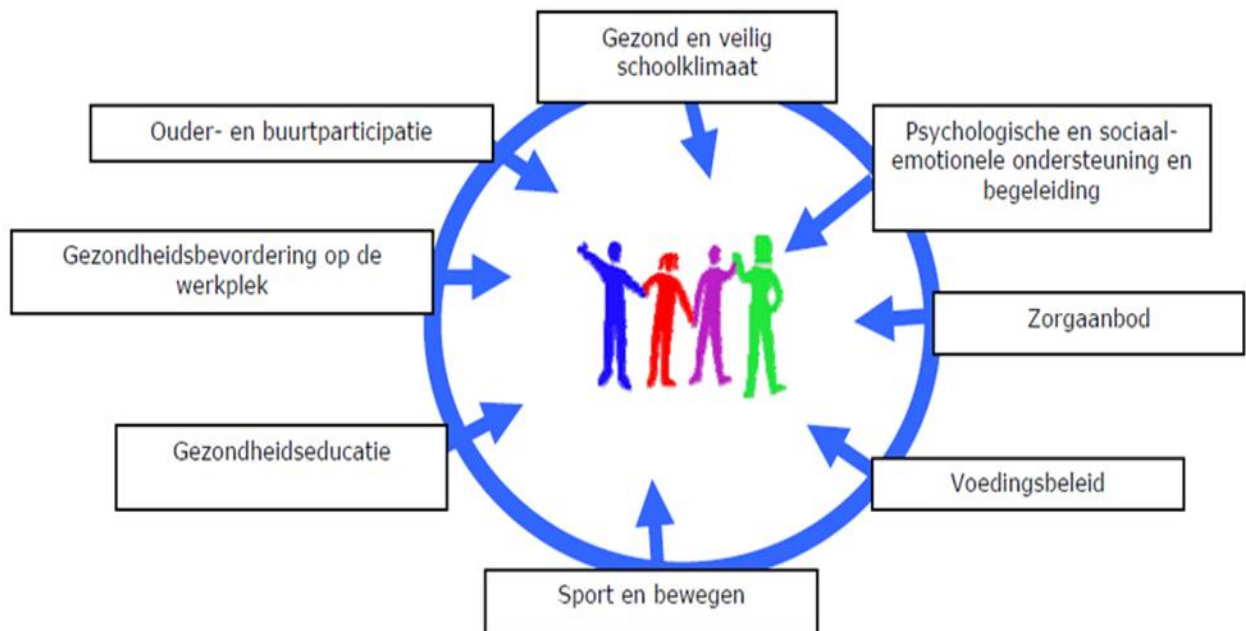
In 1986 vond de eerste internationale conferentie voor gezondheidsbevordering binnen het onderwijs plaats, georganiseerd door de World Health Organization (WHO). Hier werd een raamwerk gepresenteerd voor het ontwikkelen van een integraal school gezondheidsplan waarin gezondheidsorganisaties en scholen samenwerkten. Op basis van deze gegevens van de WHO hebben organisaties programma's ontwikkeld op landelijk niveau. In Europa, Australië, Nieuw Zeeland en Noord Amerika zijn verschillende initiatieven ontwikkeld (Leger, 1999). Deze initiatieven gaan verder dan alleen lesprogramma's op klas-niveau en worden gekenmerkt door een integrale aanpak die bekend staat als de 'Whole School Approach' (Bruun Jensen & Simovska, 2000; Leger, 1999). In Europa kennen we sinds 1991 de organisatie School for Health Europe (SHE), waar Nederland sinds 1994 bij is aangesloten. Dit netwerk streeft ernaar om gezondheidsbevordering een nadrukkelijke plaats te laten krijgen in het onderwijsbeleid waarbij deze 'Whole school approach' centraal staat (SHE, 2015).

In 1998 is de Wet voor Primair Onderwijs ingevoerd waarin de brede ontwikkeling van leerlingen centraal staat. Richtlijnen hiervoor zijn door het Ministerie OC&W geformuleerd in de vorm van kerndoelen (Greven & Letschert, 2006). De kerndoelen zijn streefdoelen die aangeven waarop basisscholen zich moeten richten bij de ontwikkeling van hun leerlingen. De doelen geven per vak aan wat een leerling aan het eind van de basisschool moet weten en kunnen (Greven & Letschert, 2006). Bewegingsonderwijs is de basis voor het leren van motorische vaardigheden van kinderen en is daarom, evenals gezonde leefstijl, opgenomen in de kerndoelen. Hoe scholen binnen het wettelijk kader invulling geven aan sport, bewegen en gezonde leefstijl is een keuze van de school zelf (Putten van der, Oostrom van & Faber, 2012). De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft in opdracht van het Ministerie van OCW alle kerndoelen uitgewerkt in inhouden en activiteiten. Dit om de operationalisatie en implementatie van de kerndoelen te ondersteunen. In het voorjaar van 2015 heeft de SLO het leerplankader Sport, bewegen en een gezonde leefstijl gepubliceerd. Dit leerplankader biedt structuur en bouwstenen om als school eigen leerplan op maat te maken.

Toen in 1998 de verschillende gezondheidsorganisaties in Nederland de balans opmaakten met betrekking tot de stand van zaken rondom schoolgezondheidsbeleid, bleek men bijna uitsluitend aandacht te besteden aan educatie, terwijl aandacht voor zorg en omgeving achterbleven. Naar aanleiding hiervan werd in 2002 het Actieprogramma Schoolgezondheidsbeleid Nederland opgesteld (Buijs et al., 2002). In 2003 zijn negen landelijke gezondheid bevorderende instellingen op verzoek van het ministerie van VWS gaan samenwerken in de werkgroep Gezonde School. Hieruit is het concept voor de 'Gezonde school' aanpak ontstaan (Leurs, 2003). Deze werkwijze borduurt voort op het Amerikaanse 'Healthy School Model' gebaseerd op de 'Whole school approach'. Het model bestaat uit acht componenten die ieder een bijdrage leveren aan de gezondheid en het welzijn van leerlingen en medewerkers (Leurs, 2003). De componenten uit het model zijn: (1) Gezond en veilig schoolklimaat, (2) Psychologische en sociaal-emotionele ondersteuning en begeleiding, (3) Zorgaanbod, (4) Voedingsbeleid,

(5) Sport en bewegen, (6) Gezondheidseducatie, (7) Gezondheidsbevordering op de werkplek en (8) Ouder- en buurtparticipatie (Figuur 1) (Leurs, 2003). Het model is een visie om gezondheidsbeleid en interventies op scholen in te vullen (Buijs et al, 2002).

Figuur 1: Het Gezonde School Model (gebaseerd op het Amerikaanse 'Healthy School Model')

Bron: Leurs (2003)

2.2 De Gezonde School-aanpak in Nederland

Een 'Gezonde School' is een school die de gezondheid van leerlingen en leerkrachten stimuleert. De school heeft niet alleen aandacht voor educatie, maar ook voor een gezonde schoolomgeving, signaleren en doorverwijzen, leerlingenzorg en regelgeving (Willemse, 2013). Om daadwerkelijk effect te hebben op gezondheids- en onderwijsuitkomsten is het nodig dat de activiteiten planmatig worden uitgevoerd, structureel en integraal zijn (Stewart-Brown, 2006). Om scholen beter te ondersteunen bij het ontwikkelen van gezondheidsactiviteiten, is begonnen met de implementatie van de Gezonde School Methode (Leurs, Jansen, Schaalma, Mur-Veeman & De Vries, 2005). De Gezonde School Methode is een methode om gezondheid in het schoolbeleid op te nemen. Om dit te bereiken wordt gewerkt met vier pijlers (RIVM, 2015a):

1. Signaleren en doorverwijzen: vroegtijdige signalering van bekende risicofactoren bij individuele leerlingen (zoals gescheiden ouders, pesten of overgewicht) en de geïndiceerde preventieve zorg die daarop volgt (individuele leerlingenzorg).
2. Gezondheidseducatie: het (klassikaal) aanbieden van informatie en voorlichting over de gezondheid van leerlingen. Het doel is primair collectieve preventie.
3. Schoolomgeving: deze is gezond als de fysieke en sociale omgeving optimaal is voor leerlingen (om te leren) en voor het schoolpersoneel (om te werken).
4. Beleid en regelgeving: hieronder wordt verstaan afspraken, regels, protocollen en handhaving.

Werken aan een gezonde school gaat om samenwerken met leerkrachten, ouders en omgeving, weten wat er speelt op een school en wat de wensen zijn om tot een zorgvuldige keuze te komen van gezondheidsactiviteiten (RIVM, 2015a). Sinds de vertaling van het Healthy School Model naar de Nederlandse situatie is de aandacht voor schoolgezondheidsbeleid in Nederland in een stroomversnelling geraakt. Steeds meer Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD) begeleiden, ieder op hun eigen manier, scholen bij het vormgeven van een schoolgezondheidsbeleid (Boot et al., 2011).

In 2012 is de 'Onderwijsagenda Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl 2012-2016' opgesteld door de PO-Raad, VO-raad en MBO Raad in opdracht van het ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) (Putten van der et al., 2012). Deze agenda heeft als hoofddoel het stimuleren van scholen om te komen tot schoolbeleid voor sport, bewegen en een gezonde leefstijl leidend tot kwantitatieve en kwalitatieve toename van sport, bewegen en gezond leefstijlaanbod in en rondom de school. Hiervoor kunnen scholen een aanvraag indienen voor financiële en inhoudelijke ondersteuning. De bedoeling is dat scholen een kleine impuls krijgen om binnen de school extra inzet te kunnen plegen voor het werken aan het Gezonde School beleid, het aanvragen van een Vignet en het implementeren van erkende interventies. Het streven is dat in 2016 minimaal 450 basisscholen een vignet Gezonde School hebben behaald (Putten van der et al., 2012).

2.2.1 Vignet Gezonde school

Sinds 2011 kunnen basisscholen een vignet Gezonde school aanvragen. Zij moeten hiervoor voldoen aan basisvoorwaarden. Dit zijn de wettelijke eisen rondom gezondheidsthema's beschreven in de kerndoelen voor het basisonderwijs. Een school kiest een tot drie gezondheidsthema's en geeft gedurende een periode van bijvoorbeeld 3 jaar prioriteit aan deze thema's (RIVM, 2015a). De thema's waaruit gekozen kan worden zijn: Voeding, Sport en Bewegen, Sociaal- emotionele ontwikkeling, Hygiëne, huid en gebit, Roken en alcohol, Relaties en seksuele vorming, Fysieke veiligheid en Milieu (Leurs van et al., 2005)

Per themacertificaat moeten scholen aan een aantal criteria voldoen. Deze criteria zijn gebaseerd op de vier pijlers en richten zich op signalering, educatie (activiteiten), beleid en schoolomgeving (Oostendorp & Slinkman, 2013). Voorbeelden van deze criteria voor het themacertificaat Sport en Bewegen zijn: 'De lessen bewegingsonderwijs worden gegeven door een bevoegde groeps- en/ of vakleerkracht. 'Het stimuleren van bewegen en sport als onderdeel van het stimuleren van een gezonde leefstijl is beschreven in de schoolgids (of het schoolplan)' (RIVM, 2015b). Voorbeelden van de criteria voor het themacertificaat Voeding zijn: 'Gezonde pauzehap: De leerlingen eten en drinken dagelijks een gezonde pauzehap. Een gezonde pauzehap bestaat uit groente en/of fruit, en/of een volkoren- of bruine boterham met halvarine en niet te veel of te vet beleg. Als drinken water, thee, halfvolle melkdranken of dranken zonder suiker.' 'Voeding maakt structureel deel uit van het curriculum' (RIVM, 2015c).

In het voorjaar van 2015 hebben 205 basisscholen een vignet 'Gezonde school'. Dit is drie procent van het totaal aantal scholen in Nederland (DUO, 2014). De drie meest toegekende certificaten zijn voor: Sport en Bewegen, Sociaal emotionele ontwikkeling en Voeding. Het thema certificaat Sport en Bewegen betreft zelfs drieënveertig procent van het totaal aantal uitgereikte certificaten (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Waarschijnlijk komt dat algemeen bekend is dat bewegen en voeding twee componenten zijn die van groot belang zijn voor de fysieke gezondheid van kinderen en volwassenen (Bourdeaudhuij de et al., 2011).

3. Schoolgezondheidsbeleid

In dit hoofdstuk is uitgewerkt op welke wijze een school(gezondheids)beleid tot stand komt en welke mogelijke factoren hierbij een rol spelen. Ter verduidelijking is hierbij gebruik gemaakt van het INK-model (Polderman & Sirre, 2005), de beslissingstheorie van Maier (1963; 1970) en de vijf krachten van veranderen beschreven door Mars (2012).

3.1 Een onderwijsbeleidsplan

Voordat we het gezondheidsbeleid op scholen nader bespreken is het noodzakelijk om eerst te kijken naar de wijze waarop onderwijsbeleid in het primair onderwijs in Nederland tot stand komt.

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven worden door het Ministerie OC&W de in de wet genoemde vakken nader uitgewerkt in kerndoelen. De doelen geven richting aan het beleid van de school, een school bepaalt zelf op welke wijze deze doelen gerealiseerd worden. De wijze waarop een school werkt aan de kerndoelen wordt beschreven in het schoolplan (Turkenboom, 2008). Het vierjaarlijks schoolplan is een beleidsdocument waarin de school het beleid en de kwaliteit van het onderwijs beschrijft. Het gaat hier om onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en interne kwaliteitszorg. Het schoolplan is tevens een document waarin de school verantwoording aflegt aan de Inspectie van het Onderwijs over het schoolbeleid (Turkenboom, 2008). De onderwijsinspectie toetst het schoolplan en de uitvoering daarvan aan de hand van het toezichtkader en geeft indien nodig ontwikkelpunten of verbeterpunten aan (OC&W, 2012).

Scholen voor primair onderwijs zijn meestal verenigd in grotere stichtingen of schoolbesturen. Deze stichtingen of schoolbesturen bepalen voor een vastgestelde periode de thema's voor het beleid van de onder hun bestuur staande scholen (Dael van & Hooge, 2013). Schooldirecteuren maken in samenwerking met het personeel aan de hand van deze thema's een eigen schoolontwikkelingsplan. In het schoolontwikkelingsplan worden de te bereiken doelen beschreven en de middelen waarmee men deze wil gaan realiseren.

3.1.1 Het INK-model

Bij het uitwerken en borgen van het schoolontwikkelingsplan kan gebruik worden gemaakt van een kwaliteitssysteem, zoals het INK-managementmodel (Polderman & Sirre, 2005). Hierin worden de organisatiestructuur, de verantwoordelijkheden, de verschillende procedures, kenmerken van de schoolontwikkeling en de voorzieningen van de schoolorganisatie weergegeven (Polderman & Sirre, 2005). Het INK-model is in 1991 opgesteld door het Instituut Nederlandse Kwaliteit (Polderman & Sirre, 2005). Het model kan gebruikt worden als een diagnosemodel waarmee de school de fase van schoolontwikkeling kan bepalen, als beschrijvingskader, voor het in samenhang beschrijven van de aandachtgebieden en de kenmerken van de schoolontwikkeling en als beleidskader voor het formuleren van het beleid op korte en lange termijn (Polderman & Sirre, 2005).

Bij het opstellen van het beleidskader gebruiken scholen sinds 2005 steeds vaker het INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg, 2010). Scholen die vorm willen geven aan het schoolgezondheidsbeleid kunnen dit model gebruiken als kapstok voor het opstellen van een integraal gezondheidsbeleid. Door het beleid te beschrijven in een kwaliteitssysteem wordt duidelijk hoe een school de processen beheerst om haar doelstellingen te realiseren en het beleid in de school te ontwikkelen. Hierdoor wordt een effectieve (zelf)evaluatie van de werking van het systeem mogelijk, worden verbeterpunten zichtbaar en wordt communicatie over de kwaliteit van het onderwijs bevorderd (Polderman & Sirre 2005). Uit onderzoek is bekend dat het effect van gezondheidsbevorderende activiteiten op gezondheids- en onderwijsuitkomsten samenhangt met planmatigheid en structurele verankering in het schoolbeleid (Stewart-Brown 2006). Het INK-model biedt de mogelijkheid dit te realiseren.

Het INK- model presenteert een samenhangende set van tien aandachtsgebieden waarmee de school haar management en organisatieactiviteiten kan beschrijven en presenteren (Figuur 2). De volgende tien resultaatgebieden worden onderscheiden: Leiderschap; Strategie en beleid; Management van medewerkers; Management van middelen; Management van processen; Medewerkers; Klanten & leveranciers; Buurt/maatschappij; Eindresultaten, bestuurders & financiers en Verbeteren/Vernieuwen (Polderman & Sirre, 2005). In dit kwaliteitssysteem kan de school haar activiteiten met betrekking tot het beleid, de uitvoerende processen en de resultaten van de school onderbrengen. Deze zijn belangrijk bij het optimaal functioneren van de organisatie. Het INK-model geeft aan de school richting om de inrichting en toerusting continu te verbeteren (Dicks, Keur & Kronenburg 2010). De structuur van het INK-model wordt hieronder weergegeven (Figuur 2).

Figuur 2: Het INK managementmodel (Polderman & Sirre, 2005).

3.1.2 Het INK-model en schoolgezondheidsbeleid

Scholen die vorm willen geven aan het schoolgezondheidsbeleid kunnen het INK-model gebruiken voor het realiseren en evalueren van een integraal gezondheidsbeleidsplan. De eerste aandachtsgebieden van het INK-model richten zich op de strategie en het beleid in de school. Op basis van de missie en visie van de school kan een keuze gemaakt worden uit de vragen die op een school afkomen. Wat is belangrijk, wat heeft de hoogste prioriteit (Polderman & Sirre, 2005). Wanneer een school aandacht wil besteden aan het bevorderen van de gezondheid van haar leerlingen is het van belang dat het wordt opgenomen in het schoolplan (Stewart-Brown 2006). Doelstellingen en prestatie-indicatoren vormen de basis voor dit plan. Daarbij moet rekening worden gehouden met omgevingsfactoren en interne organisatiegegevens. Met prestatie-indicatoren kan de directie van de school de organisatie aansturen om haar doelstellingen te verwezenlijken.

Het bevorderen van de gezondheid van leerlingen is echter zeker niet alleen een taak van de school. Dit is ook terug te zien in de verschillende componenten van het Gezonde School model (Buijs et al., 2002). De eerste verantwoordelijkheid voor de gezondheid van hun kinderen ligt bij de ouders. Ouders en school kunnen elkaar hierin wel versterken (Smit, Driessen, Sluiter & Brus 2007). Daarom is het belangrijk om ouders te informeren en te betrekken bij de gezondheidsactiviteiten van de school.

Daarnaast is ook de omgeving van belang bij het bevorderen van de gezondheid. Organisaties zoals sportverenigingen, GGD, tussen en naschoolse opvangorganisaties maar ook bedrijven kunnen een rol spelen in het gezondheidsbeleid (Collard et al., 2014). Voor een effectief beleidsplan is het dus van belang dat doelstellingen en prestatie indicatoren gedragen worden op management niveau, door medewerkers en door de omgeving (Polderman & Sirre, 2005). Het leiderschap kent hierin vier rollen de manager/bestuurder, de innovator, de organisator en de coach. Het is in een school noodzakelijk dat alle medewerkers worden aangesproken op hun betrokkenheid bij het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid. Zij zijn verantwoordelijk voor de belangrijkste kenmerken van de schoolontwikkeling van de school, de leerlingen en het omgaan met wensen en vragen van ouders (Polderman & Sirre, 2005). In het onderstaande schema zijn de aandachtsgebieden voor een schoolgezondheidsbeleid weergegeven op basis van het INK-model.

Figuur 3: Schematische weergave van schoolgezondheidsbeleid op basis van het INK-model

Missie		Leiderschap & Strategie en beleid	
Visie	Omgeving: Ouders, leerlingen, samenwerkende instanties zoals, GGD, JOGG-regisseur, verenigingen, tussen en naschoolse opvang, combinatiefunctionaris.		
	Sterkte- en zwakteanalyse: Welke factoren zijn bepalend voor succes, bepalen de continuïteit en welke factoren zijn belemmerend.		
Doelstellingen	Doelen: Wat willen we bereiken op het gebied van bewegen, sport en voeding		
Prestatie indicatoren	Concrete meetbare acties: Welke acties gaan we ondernemen op het gebied van het stimuleren van bewegen en gezonde voeding.		
Managementbeleid	Leiderschap Op welke wijze wordt het team geleid.		Medewerkers
	Beleid en organisatie		
	Personeel		Middelen
	Inzet middelen	Financiën	
		Gebouw schoolplein, gymzaal, methode	
Aanwezige kennis en informatie over gezondheid en bewegen			

Eigen bewerking op basis van het model van Polderman & Sirre (2005).

3.2 Beleidsvoering en draagvlak

Wanneer een gezondheidsbeleid is opgenomen in het schoolbeleidsplan wil dit nog niet automatisch zeggen dat het ook effectief is. Een nieuw beleid impliceert vaak een verandering van de wijze waarop mensen in een organisatie (met elkaar) werken. Dit beleid zal succesvol zijn wanneer het gedragen wordt door de verschillende partijen.

3.2.1 Effectiviteit = Kwaliteit x Draagvlak

De beslissingstheorie van Maier (1963; 1970) stelt dat het niet noodzakelijk de meest 'juiste' benadering of oplossing voor een probleem zal leiden tot effectiviteit, maar wel de oplossing of benadering die én 'juist' én 'aanvaardbaar' is voor de betrokkenen. In dit geval kunnen we met andere woorden stellen dat de kracht van een effectief schoolplan zowel in de inhoudelijke kwaliteit ligt als in de mate waarin dit plan gedragen wordt door alle betrokken; leerkrachten, ouders en leerlingen.

$$\text{Effectiviteit} = \text{Kwaliteit} \times \text{Draagvlak}$$

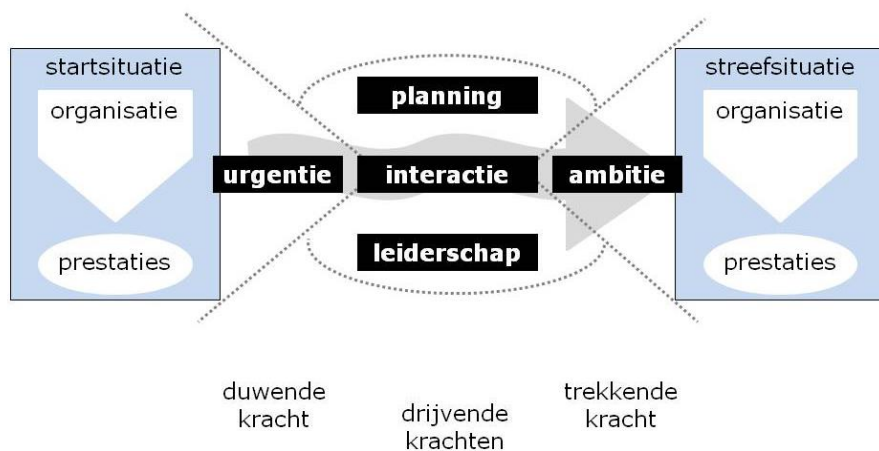
Het vermenigvuldigingsteken in de formule Effectiviteit = Kwaliteit x Draagvlak benadrukt het belang van beide componenten. Zo kan een schoolplan op papier van hoge kwaliteit zijn, maar zal de effectiviteit gering zijn wanneer er weinig of geen draagvlak is onder de betrokkenen en vice versa. Een beleid is effectief wanneer deze breed en op alle niveaus gedragen wordt (Gerritsen, 2011). Onderzoek van Vos & Scheerder (2011) naar de uitvoering van sportbeleidsplannen van gemeenten in Vlaanderen bevestigen deze theorie.

In het geval van de school zijn verschillende partijen betrokken die van belang zijn bij het verkrijgen van draagvlak voor een beleid. Dit zijn; het bestuur, de schoolleider, de leerkrachten, de ouders/ verzorgers en de omgeving. Voor een effectief schoolgezondheidsbeleid is het van belang dat er onder deze partijen voldoende draagvlak is.

3.2.2 Draagvlak en vijf krachten bij veranderen

Zoals eerder genoemd zijn bij beleidsveranderingen op een school verschillende partijen betrokken. Voor het verkrijgen van draagvlak is het van belang dat zij zich verbonden voelen met het beleid en de daarmee gepaard gaande verandering. Verbinding houdt in dat mensen het beleid begrijpen, dat ze zich bekwaam voelen en dat ze verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen rol erin (Mars, 2012). Om verbinding te krijgen en om weerstand door te werken, dus om het beleid te laten slagen, presenteert Mars (2012) in haar boek 5 krachten (Figuur 4).

Figuur 4: Vijf krachten om in te zetten in een veranderproces

Bron: Mars (2012)

Interactie vormt het hart van het krachtenmodel. Interactie valt of staat met de kwaliteit van het verhaal over de verandering. In die interactie gebeurt het, alleen van een scherm of papier veranderen mensen niet. De eerste twee krachten urgentie en ambitie leveren daar de ingrediënten voor (Mars, 2012).

Bij *urgentie* gaat het om het expliciteren van de aard, de ernst en de oorzaak van het probleem dat met de verandering, het beleid, moet worden opgelost. Getoetst moet worden of het probleem ook daadwerkelijk gevoeld wordt door de betrokken personen. Bij ontbreken van urgentiebesef is het opzetten van een samenwerkingsverband nagenoeg kansloos (Mars, 2012).

Ambitie zorgt ervoor dat de doelgroep een gevoel voor richting heeft. Betrokken mensen moeten een gedeeld beeld hebben van de eindsituatie in de samenwerking. Bij het ontbreken van een gedeeld beeld kiest iedereen een eigen (gewenst) beeld (Mars, 2012).

Planning legt de brug tussen het veranderverhaal en het veranderproces. Hieronder verstaan we de veranderstrategie die gevolgd wordt om mensen mee te krijgen in de samenwerking.

Bij *leiderschap* gaat het om het realiseren van persoonlijk leiderschap bij de veranderaar zelf (Mars, 2012).

Leidinggevenden op verschillende niveaus moeten betrokken zijn in het opzetten van de samenwerking.

Ook moeten zij hun verantwoordelijkheid nemen door de interactie met medewerkers aan te gaan en medewerkers te stimuleren mee te helpen om de samenwerking aan te gaan (Mars, 2012).

In een schoolsituatie geeft een directeur leiding aan het schoolteam en kunnen we tevens de leerkracht als leidinggevende zien en ouders als medewerkers. Deze partijen zijn, zoals blijkt uit de bovenstaande theorie, van belang voor het slagen van een schoolgezondheidsbeleid.

3.4. Toegenomen aandacht voor schoolgezondheidsbeleid

De aandacht van de overheid voor een schoolgezondheidsbeleid is gegroeid. Dit blijkt onder anderen uit de opgestelde Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 die als doel heeft het stimuleren van een gezonde leefstijl leidend tot kwantitatieve en kwalitatieve toename van sport, bewegen en een gezond leefstijlaanbod in en rondom de school (Putten van der et al., 2012). Voor het primair onderwijs worden op drie niveaus doelen onderscheiden. Op zowel het bestuurlijk niveau (macro), het directie/schoolleidingniveau (meso), als het niveau van de individuele leerkracht (micro) moet de Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 leiden tot een meer integraal, duurzaam en effectiever (school)beleid. Het aantal scholen dat aangeeft te (gaan) werken aan de gezondheid van leerlingen is de afgelopen jaren gegroeid (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Vaak gaat het in de praktijk echter om oplossingen voor acute problemen in school of klas waarbij planning en structuur ontbreken (Reijgersberg, Werff van der & Lucassen, 2013; Boot et al., 2011). Scholen geven aan dat zij de informatiestroom van materialen, vragenlijsten en aanbiedingen voor lesprogramma's over gezondheid, bewegen, welzijn en maatschappelijke thema's als belastend ervaren en dat dit de selectie van wat relevant is voor de leerlingen bemoeilijkt (Stuij et al., 2011; Tuk & Verboom, 2013). Door instanties buiten het onderwijs wordt bedacht wat goed zou kunnen zijn voor het onderwijs, met als resultaat dat scholen overspoeld worden met informatie (Tuk & Verboom, 2013). Er zijn scholen die gezondheid hebben opgenomen in het schoolbeleidsplan. Deze scholen hebben doelen vastgesteld en bepaald op welke wijze en met welke middelen er aan deze doelen gewerkt wordt.

Er zijn echter veel scholen waarbij gezondheid niet is opgenomen in het beleid of die het opstellen van een dergelijk beleid niet voor elkaar krijgen (Bos, Jongh de & Paulussen, 2010). Schooldirecteuren noemen als reden hiervoor dat zij kampen met een gebrek aan tijd, geld en inhoudelijke ondersteuning (Schutte, Mevissen & Kok 2014; Albers, Coenen-Burg van der & Vlugt van der 2013). Uit onderzoek is, zoals eerder genoemd, bekend dat het effect van gezondheidsbevorderende activiteiten op gezondheids- en onderwijsuitkomsten juist samenhangt met planmatigheid en structurele verankering in het schoolbeleid (Stewart-Brown, 2006).

3.4.1 Sport, beweeg en voedingsbeleid

Bewegen en voeding zijn twee componenten die van groot belang zijn voor de fysieke gezondheid van kinderen en volwassenen (Bourdeaudhuij et al., 2011). Uit het onderzoek van Stuij et al. (2011) naar de relatie tussen de school en het beweeg- en sportgedrag van leerlingen blijkt dat door 82 procent van de basisscholen het thema bewegen en sport belangrijk wordt gevonden. Toch zijn er veel minder scholen die een gericht beleid voeren om bewegen en sport bij leerlingen te stimuleren. In het genoemde onderzoek is dat op 43 procent van de basisscholen scholen het geval.

Op het gebied van voeding en educatie bestaat een zeer uiteenlopend aanbod van programma's. Er is onder andere een subsidieprogramma vanuit de EU met gratis groente en fruit verstrekking waar een aanzienlijk aantal scholen tussen 2009 en 2012 gebruik van heeft gemaakt (Kliebisch & Becker, 2012). Interventies op het gebied van voeding richten zich vooral op educatie van de leerlingen via lesprogramma's en aanpassing van het voedselaanbod in de schoolkantine. Uit effectstudies komt naar voren dat beide componenten een bijdrage leveren aan het verhogen van de groente- en fruitconsumptie van de leerlingen. Daarnaast komt naar voren dat een meer structurele verankering van het programma samengaat met een meer succesvolle interventie (Bos, Jongh de, Wilhelmus & Paulussen, 2010). Of deze interventies ook verandering hebben veroorzaakt ten aanzien van het voedingsbeleid op de scholen is niet bekend.

3.4.2 Gezonde school in het curriculum van PABO en ALO

De eerder genoemde Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 heeft als doel het stimuleren van scholen om te komen tot schoolbeleid voor sport, bewegen en een gezonde leefstijl (Putten van der et al., 2012). Zoals hiervoor vermeld, is één van de middelen waarop dit doel bereikt kan worden is de samenwerking en afstemming bevorderen tussen de verschillende partijen die werken aan het verbeteren van de gezondheid van kinderen.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat effectiviteit op langere termijn bereikt kan worden door interesse voor een gezond school beleid vanuit de scholen en leerkrachten zelf te laten groeien. Hiervoor is deskundigheidsbevordering nodig van leerkrachten (Leger, 1999, Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Dit kan door onder andere kennis van het concept 'Gezonde School' op te nemen in het curriculum van de Hogere beroepsopleidingen als de Pedagogische Academie Basis Onderwijs (PABO) en de Academie voor Lichamelijke Opvoeding (ALO).

Om dit te realiseren wordt in opdracht van de ministeries van VWS en OCW als onderdeel van de Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 door zeven PABO-opleidingen een programma ontwikkeld dat opleidt tot Gezonde School-coördinatoren (Putten van der et al., 2012). Dit programma wordt opgesteld in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB). Als basis voor dit te ontwikkelen curriculum wordt gebruik gemaakt van de 'Gezonde School-aanpak' en van het onlangs door de SLO gepubliceerde leerplankader Sport, Bewegen en Gezonde Leefstijl.

4. Doelstelling van het onderzoek

Zoals in het bovenstaande stuk een aantal keer naar voren is gekomen, is de aandacht voor het schoolgezondheidsbeleid gegroeid. Dit blijkt onder anderen uit de eerder genoemde Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 (Putten van der, Oostrom van & Faber, 2012).

Uit onderzoek blijkt dat gezondheidsinterventies op scholen effectief zijn wanneer activiteiten planmatig worden uitgevoerd, structureel en integraal zijn (Stewart-Brown, 2006). Er bestaan grote verschillen tussen het gezondheidsbeleid van scholen. Scholen met een actief beleid kunnen sinds 2011 een vignet 'Gezonde School' aanvragen voor het gevoerde beleid (RIVM, 2015a).

Bij het opstellen van het schoolbeleid wordt steeds vaker gebruik gemaakt van het INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg, 2010). Scholen die vorm willen geven aan het schoolgezondheidsbeleid kunnen dit model gebruiken als kapstok voor het opstellen van een integraal beleid. Wanneer gezondheid is opgenomen in het schoolbeleidsplan wil dit echter nog niet automatisch zeggen dat het ook effectief is (Maier, 1963; 1970).

Dit onderzoek richt zich op het achterhalen van de oorzaken van de verschillen tussen scholen met betrekking tot het beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding. Wanneer toekomstige leerkrachten opgeleid worden tot coördinatoren Gezonde School is het van belang om te achterhalen welke factoren het beleid positief dan wel negatief beïnvloeden. Dit onderzoek richt zich op het achterhalen van de succesfactoren van een beweeg-, sport en voedingsbeleid en op de belemmerende factoren voor het voeren van een beleid op deze gebieden. De informatie uit dit onderzoek kan vervolgens gebruikt worden voor het ontwikkelen van het pabo curriculum.

5. Methodologie

Om de Gezonde School-kennis in de beroepsopleiding te verankeren wordt door zeven PABO-opleidingen in samenwerking met het NISB een programma ontwikkeld dat opleidt tot Gezonde School coördinatoren. Een van deze PABO's is de Hogeschool Marnix Academie te Utrecht. Om het onderzoek beheersbaar te houden is gekozen om het onderzoeksgebied te beperken tot COROP-gebied Utrecht. Een COROP-gebied is een regionaal gebied binnen Nederland en is een samenvoeging van gemeenten (CBS, 2013). De grenzen van het COROP-gebied Utrecht zijn gelijk aan die van de provincie Utrecht. In het COROP-gebied Utrecht bevinden zich 456 hoofdvestigingen van scholen voor primair onderwijs. Acht van deze scholen zijn gecertificeerde 'Gezonde scholen', vier van deze scholen hebben een certificaat op basis van het themacertificaat Sport en Bewegen en vier scholen hebben een certificaat op basis van het thema Voeding. Voor Sport en Bewegen is dit vier procent van het totaal aantal uitgegeven vignetten, voor Voeding is dit 16 procent van het totaal.

De Marnix Academie onderhoudt intensief contact met scholen uit het werkveld, voor een groot deel bevinden deze scholen zich in dit COROP-gebied. Om de mogelijkheid tot verdieping te vergroten is in dit onderzoek gebruik gemaakt van deze bestaande contacten. Het profiel van deze scholen met betrekking tot het gezondheidsbeleid is door middel van kwantitatieve analyse in kaart gebracht.

De scholen waarover de lijst is ingevuld bevinden zich verspreid in het COROP-gebied, zo vormen zij een afspiegeling van het gehele gebied. Vervolgens is een verdiepend onderzoek uitgevoerd middels een interview met tien schoolleiders. Bij het benaderen van de schoolleiders is gekeken naar een zo goed mogelijke spreiding over het gehele onderzoeksgebied. Dit is gebeurd op basis van de postcodegegevens van de school.

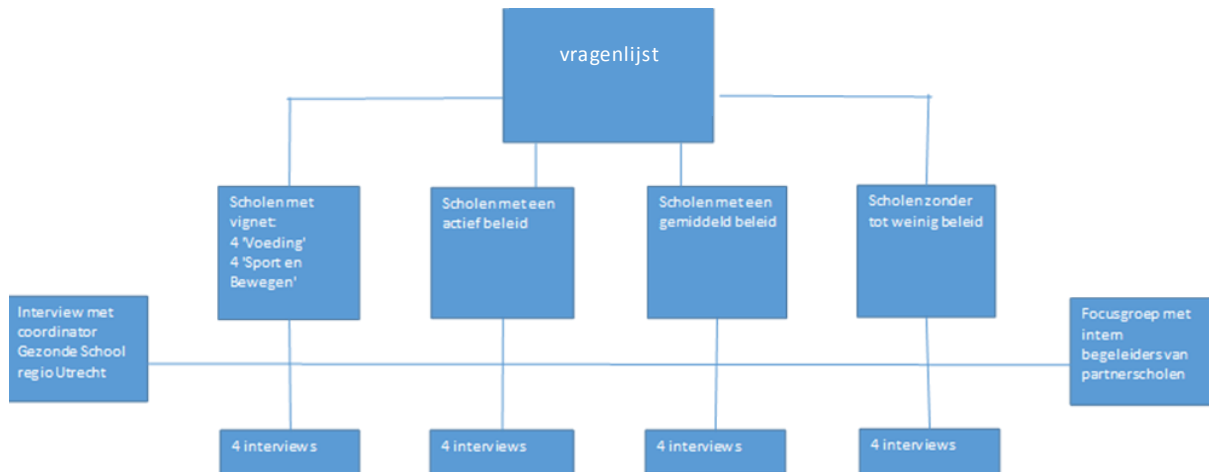
5.2. Onderzoeksfocus

Uit de 8 thema's die binnen de Gezonde School onderscheiden worden richt dit onderzoek zich op de thema's 'Sport en Bewegen' en 'Voeding'. Er is gekozen voor deze thema's omdat de subdoelen van de Onderwijsagenda SBGL 2012-2015 zich voor de sector primair onderwijs met name richt op het sport en beweegbeleid (Putten van der et al., 2012). Voor het thema Sport en Bewegen zijn ook de meeste vignetten uitgereikt. Voor het thema Voeding is de belangstelling onder scholen de afgelopen jaren gegroeid (Reijgersberg, Lucassen, Dopp, 2014). Bewegen en voeding zijn tevens twee componenten die van groot belang zijn voor de fysieke gezondheid van kinderen en volwassenen (Bourdeaudhuij de et al., 2011). Daarnaast lijkt het gezien de afstudeerrichting van de Master Sports and Education, waaronder deze masterthesis valt, een logische keus.

5.3 Onderzoeksdesign

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. Het totale onderzoek bestaat uit 4 stappen. Stap 1 en 2 bestaan uit een kwantitatieve analyse, stap 3 en 4 bestaan uit verdiepend kwalitatief onderzoek. In figuur 5 wordt het onderzoeksdesign schematisch weergegeven.

Figuur 5: Onderzoeksdesign

5.3.1 Kwantitatieve analyse

Stap 1: Werving en selectie

Om een inschatting te maken van het gevoerde beleid op scholen op het gebied van bewegen en voeding is gebruik gemaakt van een vragenlijst bestaande uit 11 gesloten vragen (zie bijlage 1). De antwoordcategorieën op de vragen zijn: 'Doen we niet', 'Begin mee gemaakt', 'Wordt aan gewerkt' of 'Helemaal op orde'.

De vragenlijst is gebaseerd op de test van de 'Gezonde school' (VWS, 2015). Aan de lijst is één vraag toegevoegd over het stimuleren van bewegen tijdens de pauze. Door een toename van de tussenschoolse en naschoolse opvang is het gebruik van het schoolplein toegenomen. De pauze op het schoolplein biedt goede mogelijkheden om het beweeggedrag van kinderen te stimuleren (Gelder van & Goedhart 2012; Jans & Borghouts, 2011). Om deze reden verdient invulling van de pauze aandacht in het beweegbeleid van de school. De vragenlijst is als pilot voorgelegd aan vijf studenten. Twee vragen bleken onduidelijk en zijn aangescherpt. Dit zijn het kwalificeren van een hygiënische watervoorziening en het aanscherpen van het aantal lessen bewegingsonderwijs voor alle groepen.

De vragenlijst is door 85 studenten van de Marnix Academie op papier ingevuld. De studenten volgen allen de leerroute 'Vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via pabo', hierdoor hebben zij enig inzicht in het uitgevoerde beweegbeleid van de school. Het betreft 57 studenten van de initiële opleiding, zij vullen de lijst in samen met hun mentor en 28 studenten die de leerroute als in een nascholingstraject volgen. Er is gekozen om studenten in te schakelen bij het invullen van de scan omdat op deze manier een respons te behalen. Daarnaast zorgt het persoonlijke contact en een zorgvuldige mondelinge instructie er voor dat studenten op gestandaardiseerde wijze te werk gaan. Dit maakt dat de ingevulde scans goed met elkaar vergeleken kunnen worden.

Op basis van de ingevulde vragenlijst is een inschatting gemaakt van het gevoerde beleid op het gebied van bewegen en voeding van de school. Er is gekozen voor een vooronderzoek op kwantitatieve wijze omdat op deze manier op relatief eenvoudige wijze een globale verdeling kan worden gemaakt van een grote groep.

Stap 2: Groepsindeling

De gegevens uit het vooronderzoek zijn verwerkt in Excel2013. Op basis van het gevoerde beleid op het gebied van bewegen en voeding zijn de scholen ingedeeld in vier groepen:

- Groep 1: Scholen zonder of met minimaal beleid
- Groep 2: Scholen met een gemiddeld beleid
- Groep 3: Scholen met een actief beleid
- Groep 4: Scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' of 'Voeding'

De verwachting was, dat gezien het verschil in beleid, de succesfactoren en belemmerende factoren zullen verschillen tussen de groepen. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat gezondheidsprogramma's een grotere kans van slagen hebben wanneer deze verankerd zijn in het beleid (Leurs, et al., 2007; Cullen, Weber et al, 1999). De vooraf gemaakte onderverdeling in groepen heeft het mogelijk gemaakt om tijdens het kwalitatieve onderzoek dieper in te gaan op de succesfactoren en belemmerende factoren van het gevoerde beleid. Om een eenduidig beeld te krijgen worden de antwoorden 'Doen we niet' of 'Begin mee gemaakt' samengevoegd. Voor beide antwoorden is een punt gegeven, voor het antwoord 'Wordt aan gewerkt zijn 2 puntengegeven en voor 'Helemaal op orde', 3 punten.

In totaal waren er minimaal 11 en maximaal 33 punten te behalen. Op basis van deze getallen is een evenredige verdeling per groep gemaakt. Scholen met 11 tot 18 punten zijn ingedeeld in de groep zonder of met minimaal beleid (groep 1). Scholen met een score tussen de 19 en 26 punten zijn geplaatst in de gemiddelde groep (groep 2) en scholen met 27 punten of meer zijn in de groep met actief beleid geplaatst (groep 3). Een vierde groep bestaat uit scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' of 'Voeding', deze groep bestaat uit acht scholen (groep 4). Geen van deze scholen heeft een certificaat voor beide thema's.

5.3.2 Kwalitatieve analyse

Stap 3: Focusgroep en interview

Op basis van het kwantitatieve vooronderzoek en de indeling in de vier groepen is vervolgens door middel van kwalitatief onderzoek verdiepende informatie verzameld. De informatie voor het opstellen van de interviewleidraad voor het interview met schoolleiders is op volgende wijze verkregen. Er zijn twee focusgroepen georganiseerd waarbij gebruik gemaakt werd van de methodiek van mindmapping. Er is één interview gehouden met de coördinator gezondheid op school van de GGD Utrecht, ter aanvulling zijn vervolgens telefonisch een aantal vragen voorgelegd aan de coördinator gezonde school van de GGD regio Utrecht.

Een focusgroep is een vorm van een groepsinterview waarmee rijke informatie verzameld kan worden met betrekking tot houdingen, opvattingen en betekenisgeving (Tuyckom van, Vos & Scheerder, 2011). Op 8 april 2015 heeft de jaarlijkse studiedag voor Interne Opleidings Coördinatoren (ICO) van de Marnix Academie in Utrecht plaatsgevonden. ICO's zijn de personen van de partnerscholen die het praktijkleren aldaar coördineren, in paragraaf 7.1 is een toelichting van het profiel van deze mensen beschreven. Tijdens deze studiedag is tweemaal een workshop aangeboden over het te ontwikkelen curriculum voor Gezonde School coördinatoren. De workshops zijn gebruikt als setting voor focusgroepen. De deelnemers aan deze workshop kozen uit vrije wil om deel te nemen. Nadat inhoudelijke informatie was verstrekt over het te ontwikkelen Pabo curriculum voor 'Gezonde school coördinatoren' werd een brainstorm sessie gestart met als insteek de succesfactoren en/of belemmerende factoren van een beleid op bewegen, sport en voeding.

Met deze informatie is een mindmap gemaakt van mogelijke succesfactoren en belemmerende factoren voor een beweeg- en voedingsbeleid. Een mindmap is een diagram dat gebruikt kan worden om informatie te visualiseren en te structureren, het kan waardevolle informatie en patronen opleveren. Deze aanpak is eerder gebruikt door van Hoof et al. (2014). De genoemde factoren zijn vervolgens verdeeld in categorieën.

Met de Gezonde school coördinator van de GGD regio Utrecht is een semi gestructureerd interview gehouden. De topics voor dit interview zijn afgeleid van de onderzoeksvragen van dit masterpiece, de ervaren succesfactoren en belemmerende factoren bij het begeleiden van scholen die het 'Gezonde school' traject implementeren of uitvoeren in de regio Utrecht. Aanvullend is de coördinator gezonde school van de GGD telefonisch een aantal vragen voorgelegd. Deze interviews zijn op basis van de succesfactoren en belemmerende factoren geanalyseerd. Aan de hand van de informatie die is verkregen zijn subcategorieën van succesfactoren en belemmerende factoren bepaald. Door deze verfijning in subcategorieën kon gedetailleerde en verdiepende informatie worden verkregen in de interviews met schoolleiders.

Stap 4: Semi gestructureerde interviews

Om voldoende variatie te houden en anderzijds het veldwerk beheersbaar te houden zijn 4 x 4 schoolleiders per groep telefonisch benaderd voor deelname aan een semi gestructureerd interview. Bij een positieve reactie werd een afspraak gemaakt voor een interview op de betreffende school. In totaal zijn 20 schooldirecteuren benaderd waarvan er tien medewerking hebben verleend aan het onderzoek. Bij het benaderen van schoolleider is, zoals eerder beschreven, zoveel mogelijk gezorgd voor spreiding over het gehele onderzoeksgebied. Bij een positieve reactie werd een afspraak gemaakt voor een interview op de school. Bij een negatieve reactie is binnen de onderzoeksgroep en het gebied, gezocht naar een alternatieve school.

Zeven directeuren hebben hun medewerking verleend aan het onderzoek, 3 schooldirecteuren hebben het doorgeschoven naar hun adjunct-directeur en 10 directeuren hebben het verzoek afgewezen. De redenen voor afwijzing waren met name te weinig tijd, twee directeuren gaven aan te weinig kennis te hebben over het onderwerp gezien de korte werktijd op de betreffende school.

Uit groep 1 (scholen zonder of met minimaal beleid) zijn 6 directeuren benaderd en zijn 2 directeuren geïnterviewd, waarvan 1 bovenschooldirecteur van 2 scholen. Uit groep 2 (scholen met een gemiddeld beleid) zijn 6 directeuren benaderd en zijn 2 directeuren geïnterviewd, waarvan 1 bovenschooldirecteur van 2 scholen. Uit groep 3 (scholen met een actief beleid) zijn 5 directeuren benaderd en is 1 directeur geïnterviewd en 1 adjunct-directeur. Uit groep 4 (scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' of 'Voeding') zijn 3 scholen met een vignet voor voeding benaderd, 1 directeur heeft het medewerking afgewezen door gebrek aan kennis door de korte werktijd op de school, 1 directeur is geïnterviewd en 1 directeur het heeft doorgeschoven naar de adjunct-directeur, deze is geïnterviewd. Twee directeuren met een vignet voor sport en bewegen zijn benaderd, 1 directeur is geïnterviewd en 1 directeur het heeft doorgeschoven naar de adjunct-directeur, deze is geïnterviewd.

Er is gekozen voor semi-gestructureerde interviews omdat op deze manier ervaringen en meningen die van belang zijn bij het bepalen van succesfactoren en belemmerende factoren uitgevraagd kunnen worden. Het biedt de mogelijkheid tot het verzamelen van gedetailleerde informatie. De hoofdonderwerpen van de interviewleidraad zijn afgeleid van de onderzoeksvragen van dit masterpiece; de succesfactoren en belemmerende factoren van een beleid op het gebied van sport, bewegen en voeding. Hierbij is tevens gebruik gemaakt van de aandachtsgebieden uit het INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg 2010). De leidraad is vervolgens opgesteld aan de hand van de bepaalde subcategorieën uit de interviews en focusgroepen. Een leidraad maakt het mogelijk om de verschillende interviews met elkaar te vergelijken (Tuyckom van, Vos, Scheerder, 2011).

5.4 Ethische aspecten

Bij het uitvoeren van dit onderzoek is rekening gehouden met een aantal ethische aspecten. De personen die hebben meegewerkt deden dit op vrijwillige basis en konden zich op elk gewenst moment terugtrekken. Alle interviews zijn opgenomen, hier is telkens vooraf toestemming voor gevraagd.

Bij het onderzoek zijn enkel onderzoeksgegevens verzameld die legitiem zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. De onderzoeksgegevens zijn geanonimiseerd voor analyse en bewaring.

Door systematische aanpak, het volledig uitschrijven van de interviews en het gebruik van een coderingsschema is getracht de objectiviteit van het kwalitatieve onderzoek te borgen (Tuyckom van, Vos & Scheerder, 2011).

5.5 Data verwerking en analyse

De validiteit van deze masterthesis is gewaarborgd doordat de vragenlijst die gebruikt is voor het kwantitatieve onderzoek eerst getest is in een pilotstudie. Daarnaast is de interviewleidraad voor schooldirecteuren vastgesteld op basis van diverse informatiebronnen en gesprekken met experts.

De interviews zijn verwerkt door middel van een inhoudsanalyse op basis van de zogenaamde étic-benadering (Tuyckom van, Vos, Scheerder, 2011). Om betrouwbaarheid te waarborgen zijn de interviews gehouden met behulp van een vaste interviewleidraad, de interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en vervolgens volledig uitgeschreven. Op basis van een analysekader zijn de interviews gecodeerd (bijlage 2). Bij het opstellen van dit analysekader is gebruik gemaakt van de onderwerpen van de interviewleidraad met de hoofdcategorieën de succesfactoren en belemmerende factoren van een beleid op het gebied van sport, bewegen en voeding, de aandachtsgebieden van INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg, 2010). De subcategorieën zijn bepaald door de het interview en gemaakte mindmaps van de focusgroepen. Aan de hand van deze categorieën zijn de teksten gemarkeerd en gecodeerd. Op basis van deze codering zijn verbanden gelegd en interviews aan elkaar gerelateerd en gereduceerd tot een beperkt aantal concepten. Deze concepten zijn verder teruggebracht tot een globaal verhaal (Tuyckom van, Vos & Scheerder, 2011).

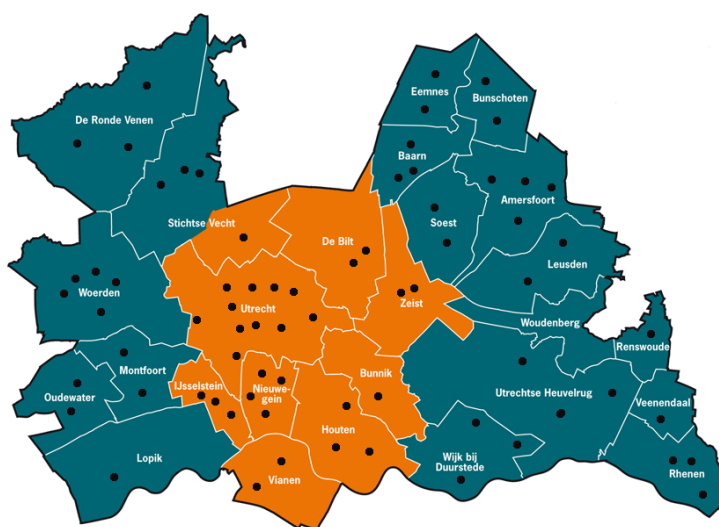
6. Resultaten kwantitatief onderzoek

In dit deel van het onderzoeksverslag staat het kwantitatieve onderzoek centraal. Op basis van de vragenlijst is een inschatting gemaakt van het door de scholen gevoerde beleid op bewegen, sport en voeding en zijn zij ingedeeld in 4 groepen. Uit elke groep zijn scholen benaderd voor een interview over het gevoerde beleid.

6.1 Respons

In totaal is de vragenlijst ingevuld door 85 personen, waarvan 57 studenten en 28 leerkrachten. De 57 studenten zijn, zoals in de methode is beschreven studenten van de Marnix Academie die de 'Leerroute vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via PABO' volgen. De 28 leerkrachten werken op een school voor primair onderwijs en volgen de leerroute in een nascholingstraject. Van de ingevulde vragenlijsten waren 9 onvolledig, deze zijn verwijderd. De gegevens van 5 scholen zijn door meerdere personen ingevuld. Van deze scholen zijn de ingevulde lijsten, indien aanwezig, van de leerkracht gebruikt en indien dit niet het geval was, is geselecteerd op basis van de langste studieduur van de betreffende student die de lijst heeft ingevuld. De gegevens van 71 scholen zijn verwerkt voor verder onderzoek, daarbij zijn 8 scholen in de regio in het bezit van een vignet op het thema, 'Voeding' of 'Sport en bewegen'. Dit maakt dat samen 79 scholen betrokken zijn bij het onderzoek, dit is 18% van het totaal aantal scholen in de COROP-regio Utrecht. In Figuur 6 is de spreiding te zien over de regio.

Figuur 6: Spreiding afgenomen vragenlijst

6.2 Samenstelling van de groepen

Zoals toegelicht in paragraaf 5.3 van deze masterpiece werden de scholen verdeeld over vier groepen. Zoals in Tabel 1 in de eerste rij is te lezen bestaat groep 1, dit zijn de scholen zonder of met minimaal beleid uit 11 scholen. Groep 2, de scholen met een gemiddeld beleid bestaat uit 46 scholen. Groep 3, de scholen met een actief beleid bestaat uit 12 scholen. Groep 4 bestaat uit de scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' of 'Voeding' en bevat 8 scholen. Geen van de vignet scholen uit de regio is een partnerschool van de Marnix Academie, over deze scholen is geen vragenlijst ingevuld. In de tweede kolom 'Totaal' is het totaal aantal te behalen punten weergegeven, vervolgens is het puntenaantal per geformeerde groep beschreven. Het totaal aantal te behalen punten voor bewegen, sport en voeding samen was 33. Groep behaalt van dit totaal aantal net de helft, 16 punten, groep 2 scoort 22 punten en groep 3: 28.

In de tweede rij is zijn de bevindingen van het thema voeding weergegeven. Het totaal aantal te behalen punten voor dit thema is 15, groep 1 scoort hier gemiddeld 6,2 punten, groep 2: 8,6 en groep 3 heeft gemiddeld 10,9 punten. In de volgende rij is het totaal en de gemiddelde waarde van het thema bewegen en sport weergegeven, groep 1 scoort hier gemiddeld 9,7 punten, groep 2: 13,7 en groep 3: 16,8.

Tabel 1: Samenstelling groepen en punten

	Totaal	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4
Aantal scholen	N=79	N=11	N=47	N=13	N=8
Gem. Voeding en B & S	33	16	22	28	8 vignetten
Gem. voeding	15	6,3	8,6	10,9	4 vignetten
Gem. B & S	18	9,7	13,7	16,8	4 vignetten

7. Resultaten kwalitatief onderzoek

In dit deel van het onderzoeksverslag staat het kwalitatieve onderzoek centraal. Op basis van de theorie, de gegevens uit de focusgroep en het interview met de coördinator Gezondheid op school van de GGD is de interviewleidraad voor de interviews met schoolleiders bepaald. Hieronder volgt achtereenvolgens de opbrengst van de focusgroepen, de opbrengst van het interview met de GGD coördinator en de bevindingen uit de interviews met schoolleiders.

7.1 Focusgroep

Op 8 april 2015 vond op de Marnix Academie in Utrecht de jaarlijkse studiedag plaats voor Interne Opleidings Coördinatoren (ICO's) van de Marnix Academie. Tijdens deze studiedag werd tweemaal een workshop aangeboden van een uur over het te ontwikkelen curriculum voor Gezonde School coördinatoren. Deze workshops zijn gebruikt als setting voor een focusgroep met als techniek mindmapping.

7.1.1 Samenstelling focusgroepen

De eerste focusgroep bestond uit 6 deelnemers, de tweede groep bestond uit twee deelnemers. In Tabel 2 is een beknopte weergave van het profiel van de deelnemers te vinden. Tijdens de workshop stonden de volgende vragen centraal: Wat zijn succesfactoren voor een beleid op het gebied van voeding, bewegen en sport en wat zijn belemmerende factoren voor een beleid op deze gebieden?

Tabel 2: Samenstelling focusgroepen

Focusgroep 1:	N=6	Focusgroep 2	N=3
Man	1	Man	0
Vrouw	5	Vrouw	3
Functie		Functie	
ICO/ leerkracht	6	ICO/ leerkracht	3
Plaats van de school:		Plaats van de school	
Utrecht	4	De Bilt	1
Bodegraven	1	Baarn	1
Woerden	1	Woerden	1

7.1.2 Bevindingen focusgroepen

Uit de resultaten van de focusgroepen blijkt dat deze leerkrachten zich afvragen waar de grens ligt voor de school. Welke verantwoordelijkheid hebben ouders en welke verantwoordelijkheid heeft de school. Het informeren en enthousiasmeren van ouders wordt als belangrijke factor, maar tevens als gecompliceerde factor genoemd. De voorbeeldfunctie van de leerkracht, het belang van het creëren van draagvlak binnen het gehele schoolteam werden tevens als belangrijke aandachtspunten genoemd. Daarbij werd opgemerkt dat de beschikbare tijd en de benodigde financiële middelen belemmeren kunnen zijn.

Daarentegen zagen de leerkrachten ook veel voordelen van een actief beweeg, sport en voedingsbeleid. Er worden met name veel voordelen gezien voor de kinderen zelf. Deze zouden fitter, blijer, gezonder, assertiever en meer zelfvertrouwen opbouwen door een actief beleid op deze gebieden.

Ook worden voordelen gezien van een structureel aanbod op deze gebieden. Het kan de bewustwording vergroten, het traktatie en tussendoortjesbeleid van de school gezonder maken, een impuls geven voor het uitdagender maken van het schoolplein, het werkklimaat verbeteren en het duurzaamheidsbeleid van de school ondersteunen. Daarbij worden ook voordelen gezien van het samenwerken met de omgeving, zoals verenigingen en instanties die zich bezig houden met gezondheidsbevordering, maar ook het vergroten van de ouderbetrokkenheid.

De genoemde aspecten zijn verdeeld in categorieën. In overleg met de deelnemers is bepaald dat alle genoemde aspecten te verdelen zijn in drie groepen. Deze groepen hebben de volgende titels gekregen: kind, organisatie en omgeving. In bijlage 4 zijn foto's van de originele mindmaps te zien. Om de mindmaps overzichtelijk weer te geven zijn de aspecten in Tabel 3 schematisch weergave gegeven.

Tabel 3: Schematische weergave van de 2 mindmaps

Kind	Organisatie	Omgeving
Belemmerende factoren		
Niet van bewegen houden	Waar is de grens voor ons als school	Belerend naar ouders
	Kosten	Publiek van de school
	Meer bewegen = minder tijd voor andere vakken	Beperkte mogelijkheden in de buurt
	Het moet leven binnen het hele schoolteam	
	Ingewikkelde organisatie	
	Waar halen we de tijd vandaan?	
	Regels kunnen beperkend werken	
Succesfactoren		
Bewegen maakt blij	Fitte werknemers	Vergroot ouderbetrokkenheid
Gezonde kinderen	Voorbeeldgedrag door de leerkracht/team	Belang van gezondheid overbrengen op kinderen en ouders
Meer ruimte voor leren na beweging	Profilering van je school	Leukere sportdagen door samenwerking met verenigingen
Zelfvertrouwen groeit	Gestructureerde aanpak	Samenwerken met jeugdgezondheidszorg (arts, tandarts)
Meer assertiviteit bij kinderen	Bewustzijn creëren	Samenwerken met ROC's
Kritische kinderen	Vakleerkrachten voor BO	

7.2 Interview coördinator gezondheid op school GGD Utrecht

In wat volgt worden de belangrijkste bevindingen van het interview beschreven met de coördinator gezondheid op school van de GGD Utrecht.

7.2.1 Verandertraject

Uit het interview met de coördinator blijkt dat de Jeugdgezondheidszorg midden in een reorganisatietraject zit met grote gevolgen voor het gezondheidsbeleid van de GGD richting scholen. Utrecht streeft naar een integrale aanpak van gezondheid. Dit betekent in de praktijk dat andere partijen gezondheid zo veel mogelijk meenemen in hun aanpak. Tot voor kort waren in alle wijken gezondheidsadviseurs actief namens de gemeente, het is de bedoeling dat deze taak in de toekomst wordt overgenomen door de jeugdverpleegkundigen. De GGD zit nog middenin dit veranderingsproces waardoor het niet altijd duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. Dit blijkt onder meer uit het volgende citaat:

‘Onze directeur heeft nu eigenlijk gezegd, het is onze rol niet meer om als GGD zelf programma’s te draaien. Dat was onze rol toen er nog niets was, nu is er voldoende aanbod op het gebied van gezondheid voor scholen, dus is het voor ons niet meer nodig om zelf programma’s aan te bieden, dat moeten we als overheid ook helemaal niet willen. Wij zitten nu in een soort fase in Utrecht dat we zeggen we moeten juist zorgen dat anderen zich verantwoordelijk voelen hiervoor in plaats van tot in lengte van dagen subsidiëren van bijvoorbeeld gymleerkrachten.

7.2.2 Gezonde school aanpak

De geïnterviewde vertelt dat het gezondheidsbeleid zich in Utrecht richt op het verkleinen van de sociaal economische gezondheidsverschillen waardoor de meeste aandacht uitgaat naar de krachtwijken, hier valt de meeste winst te behalen. De stad Utrecht kent op dit moment drie krachtwijken. Er wordt in deze wijken gewerkt met de JOGG-aanpak. Dit betekent dat er JOGG regisseurs actief zijn die o.a. scholen activeren om een fruit en waterbeleid te voeren. In de krachtwijken heeft dat ertoe geleid dat de meeste scholen dit beleid inmiddels hebben. Twee van de scholen uit de krachtwijken hebben dit verzilverd in een vignet ‘Gezonde school’. De gemeente Utrecht stimuleert scholen niet tot het aanvragen van een vignet. De gezondheid van kinderen is belangrijk, het vignet heeft daarbij geen meerwaarde. De coördinator zegt hierover:

‘Gezondheid op school vinden we heel belangrijk en het is aan de school of zij dat bevestigt willen zien in een vignet. Sommige scholen zijn heel goed bezig, maar zitten er niet zo op te wachten om zich te profileren. Wij hebben gezonde kinderen als doel of dat dan uitmond in een vignet maakt ons als gemeente niet uit’

Toch wordt het belang van een vignet voor het bewaken van de kwaliteit en als monitoringsinstrument wel erkend. Volgens de GGD coördinator is een succesvol gezondheidsbeleid op school vaak afhankelijk van personen, ze vertelt:

‘Het hangt vaak van personen af, of je wat hebt met een thema en of je doorzettingsmacht hebt om dingen zo ver te krijgen in je school. Je kunt ook een directeur hebben die het niet zo ziet zitten en het afremt of een team dat denkt we hebben al genoeg’

7.2.3 Ondersteuning

Volgens de coördinator moet de wijkverpleegkundige in de toekomst het gesprek aangaan met scholen over het gezondheidsbeleid. Hierbij kunnen zij gebruik maken van de jeugdmonitor. Deze jeugdmonitor is een integrale monitor waarmee informatie over een breed scala aan onderwerpen wordt verkregen. Onderwerpen die aan de orde komen zijn o.a. gezondheid, leefstijl, psychosociaal welbevinden, gedrag, school en gezin. Deze informatie wordt verwerkt in een gemeenterapport met de resultaten voor de stad Utrecht. In de jeugdmonitor worden o.a. scholen met elkaar vergeleken. De resultaten kunnen aanleiding geven tot het voeren van een beleid op bewegen, sport en voeding. Het is de bedoeling dat de wijkverpleegkundige een samenwerkingspartner wordt voor het ondersteunen en opstellen van een gezondheidsbeleid. Wanneer scholen een gefundeerd beleid hebben kunnen zij aanbiedingen van instanties met een gerust hart terzijde schuiven, dit kan rust creëren.

Het aanbod van instanties op het terrein van gezondheid is groot. Scholen hebben nog altijd keuzevrijheid. Dit is positief maar heeft als keerzijde dat het door het grote aanbod onoverzichtelijk is. De menukaart die is gepubliceerd op de site van de gemeente kan helpen. Op deze menukaart staan de methodes beschreven die in de gemeente door scholen gebruikt worden. Scholen kunnen op die manier zien wie met welke methodes er gebruikt worden en wat de ervaring is. Deze menukaart is wel onderwerp van gesprek omdat het ook gezien kan worden als concurrentievervalsing. Hierover zegt de coördinator:

‘Op de site komt nu te staan dat de contactpersoon de jeugdverpleegkundige is. Het wordt dan onze klus om ervoor te zorgen dat zij de vragen die er zijn ook kan uitleggen. Dat is ook intern een grote zoektocht hoe groot of hoe klein je dat oppakt.’

De coördinator gezondheid op school zou graag een netwerk opstellen van scholen die samen willen werken en ideeën uit willen wisselen over het gevoerde of te voeren beleid. Het delen van ervaringen kan stimulerend werken.

7.2.1 GGD- regio Utrecht

Tijdens het interview met de coördinator gezondheid op school van de GGD Utrecht bleek dat het beleid van de GGD kan verschillen per regio. De COROP-regio Utrecht kent de GGD Utrecht en de GGD regio Utrecht. Het beleid van de GGD Utrecht is niet gelijk aan dat van de GGD regio Utrecht. Zo werkt regio Utrecht met het programma Schoolkracht. Dit is het preventieprogramma voor een gezonde school. De GGD ondersteunt basisscholen, scholen in het voortgezet onderwijs en ROC's bij het ontwikkelen en uitvoeren van schoolgezondheidsbeleid. Om te achterhalen in welke mate het beleid verschilt is middels een telefonisch gesprek een aantal vragen voorgelegd aan een van de gezonde school coördinatoren van de regio Utrecht. De GGD regio Utrecht heeft jeugdverpleegkundigen die contact onderhouden met de scholen. Wanneer scholen structureel met gezondheid aan de slag willen wordt een coördinator ‘Gezonde school’ ingeschakeld. Deze coördinator begeleidt scholen bij het opstellen en invoeren van het beleid. Door bezuinigingen hebben de coördinatoren de afgelopen jaren meer scholen onder zich gekregen en is het aantal begeleidingsuren per school teruggebracht. De GGD regio Utrecht stimuleert scholen niet tot het aanvragen van een ‘Gezonde school’ vignet, dit wordt wel altijd besproken met de scholen. Via nieuwsbrieven worden scholen actief aangezet tot gezond school beleid.

7.3 Interviews schoolleiders

Op basis de literatuurstudie, de opbrengst van de focusgroepen en het interview met de coördinator gezondheid op school van de GGD is een interviewleidraad bepaald voor de interviews met schoolleiders.

7.3.1 Samenstelling van de interviewleidraad

Deze interviewleidraad is op basis van de volgende informatie samengesteld. Uit de opbrengst van de focusgroepen blijkt dat leerkrachten zich afvragen hoe ver een school moet gaan, waar ligt de grens voor de school? Directeuren wordt gevraagd naar het beleid, op welke manier dit tot stand is gekomen en naar de onderbouwing voor dit beleid. Leerkrachten vragen zich ook af op welke manier zij ouders in het beleid mee kunnen krijgen. In de interviews wordt gevraagd op welke wijze aandacht wordt besteed aan het creëren van draagvlak onder het team en bij ouders. Leerkrachten zien mogelijkheden, maar ook facilitaire beperkingen voor een beweeg, sport en voedingsbeleid. Schoolleiders wordt gevraagd naar de middelen, zoals tijd, geld en materiaal, die zij beschikbaar stellen voor uitvoering van het beleid. Leerkrachten zien mogelijkheden voor samenwerking met diverse partijen, directeuren wordt gevraagd met welke partijen zij samenwerken en naar de ervaring.

De coördinator gezondheid op school van de GGD-Utrecht heeft aangegeven dat de begeleiding van scholen wordt beperkt. Schoolleiders wordt gevraagd naar de ervaring met de ondersteuning van de GGD tot dusver. De coördinator is gevraagd naar de ervaring bij het begeleiden van scholen bij het invoeren van een gezondheidsbeleid, zij heeft aangegeven dat het succes vaak afhankelijk is van personen. In de interviews met schoolleiders zal ook gevraagd worden naar de succesfactoren.

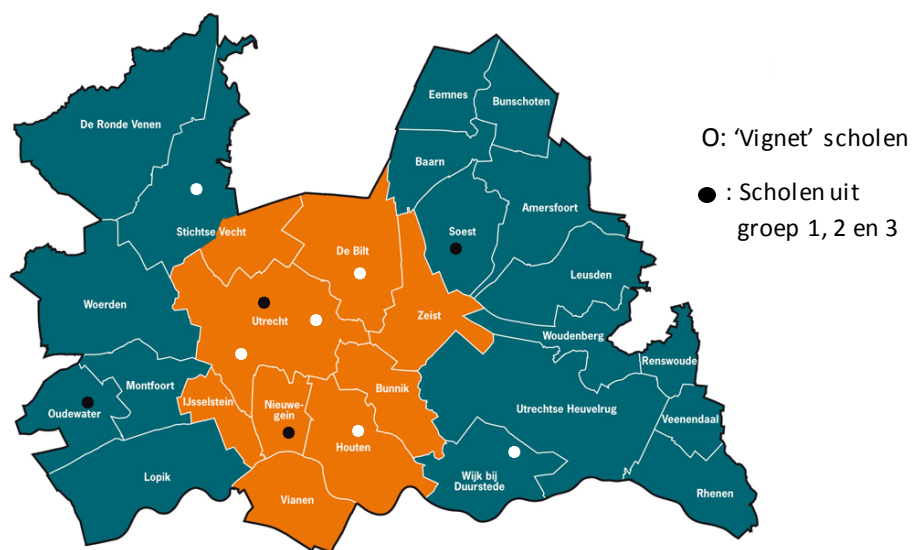
Tevens heeft de coördinator aangegeven dat de gemeente Utrecht scholen niet actief aanspoort tot het aanvragen van een vignet ‘Gezonde school’. Zij zegt dat scholen hier niet altijd op zitten te wachten, dit zal met de schoolleiders worden besproken. De interviewleidraad voor scholen uit de geformeerde groepen is bijgevoegd in bijlage 4. De interviewleidraad voor vignetscholen bevat meer vragen over dit onderwerp en is te zien in bijlage 5.

7.3.2 Schoolleiders

Zoals in hoofdstuk 2: Methodologie staat beschreven, zijn 20 schooldirecteuren telefonisch benaderd voor het onderzoek. Zeven directeuren en 3 adjunct-directeuren hebben hun medewerking verleend aan het onderzoek.

Uit groep 1 (scholen zonder of met minimaal beleid) zijn 2 directeuren geïnterviewd, waarvan 1 bovenschooldirecteur van 2 scholen. Uit groep 2 (scholen met een gemiddeld beleid) zijn 2 directeuren geïnterviewd, waarvan 1 bovenschooldirecteur van 2 scholen. Uit groep 3 (scholen met een actief beleid) is 1 directeur geïnterviewd en 1 adjunct-directeur. Uit groep 4 (scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' of 'Voeding') zijn 1 directeur en 1 adjunct-directeur geïnterviewd van scholen met een vignet voor 'Voeding'. Tevens zijn 1 directeur en 1 adjunct-directeur van scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen' geïnterviewd.

Afbeelding 2: Spreiding van de geïnterviewde scholen

7.3.3 Groep 1: Scholen zonder of met minimaal beleid

In het onderstaande stuk worden de bevindingen van twee scholen met een minimaal beleid op het gebied van voeding, sport en bewegen uiteengezet.

Beleid

Uit de interviews blijkt dat gezondheid is op beide scholen niet opgenomen in het schoolplan. De directeuren uit deze groep geven aan dat het bestuur of de stichting van de school ontwikkelingsthema's bepaalt waarbinnen de scholen zelf accenten aan kunnen geven. Het schoolplan wordt op deze scholen in samenspraak met het team opgesteld. Op een van de scholen leeft gezondheid niet onder het team, op de andere school leeft het wel en heeft een van de teamleden ooit geprobeerd om het traktatiebeleid gezonder te maken. In de schoolgids van deze school staat hier ook een alinea over geschreven, in de praktijk wordt er geen aandacht (meer) aan geschonken. De scholen doen wel mee aan projecten wanneer deze voorbij komen. Een keuze voor deelname aan een project wordt op initiatief van de leerkrachten gekozen. Dit wordt niet gedaan op basis van het schoolplan. Een van de directeuren formuleert dit als volgt:

'Als we besluiten om een project te doen, dan komt er op het bord in de personeelskamer een lijst te hangen, welke onderwerpen zijn mogelijk waar willen we wat mee doen. We hebben het dit jaar over landen gehad, omdat men het leuk vond om daarmee wat te gaan doen.'

Een van de twee scholen uit deze groep heeft een vakleerkracht voor bewegingsonderwijs, dit is bepaald door het bestuur van de school. De andere school geeft aan hier te weinig middelen voor te hebben door een teruglopend leerlingaantal, de directeur vertelt:

'We moeten een keuze maken stoppen we het in een gymleerkracht of stop je het in de groepen. Wij stoppen het in de groepen, daar zit achter dat je anders de klassen groter moet maken om een vakleerkracht aan te stellen.'

Voeding

Beide directeuren merken op dat zij sterk twijfelen over de rol van de school in het stimuleren van de gezondheid van kinderen, met name twijfelen zij over het stimuleren van gezonde voeding. Op een van de scholen is er binnen het team geen aandacht voor gezondheid, op de andere school heeft een van de leerkrachten ooit geprobeerd een tussendoortjes en traktatiebeleid in te voeren. Dit is verdwenen door onvoldoende draagvlak binnen het team. Over een traktatiebeleid zegt een van de directeuren:

'Het is toch een feestje voor hem of haar, ga dan niet zeuren, als jij het niet wil eten dan gooi je het weg of je doet er iets anders mee. Ja, ik vind dat dan heel onaardig, je kunt ook doorslaan in dat soort dingen wat jij vindt dat moet. Maar ik vind tja, er ligt ook wel een soort verantwoordelijkheid bij ouders, je hoeft als school niet alles te bepalen.'

Een van de directeuren geeft aan dat er geen noodzaak is om het beleid te veranderen gezien de resultaten van de Jeugdgezondheidsmonitor van de GGD Utrecht. De school kent weinig kinderen met overgewicht, hij drukt dit als volgt uit:

'...als niemand er een punt van maakt en ik heb ook geen school met veel overgewicht, waar maak ik me dan druk over? Laat ze die koeken eten.'

Bewegen

Beide scholen hebben de beschikking over een groot schoolplein waarop volgens de directeuren veel wordt bewogen. Op de scholen wordt dit niet actief gestimuleerd en wordt er geen materiaal beschikbaar gesteld tijdens de pauze. Door de afstand naar de gymzaal heeft een van de scholen ervoor gekozen om de lessen bewegingsonderwijs samen te voegen in een blokkuur. De kinderen van deze scholen doen regelmatig mee aan naschoolse sporttoernooien. De organisatie hiervan ligt in handen van verenigingen, ouders begeleiden de kinderen naar en bij de toernooien. In een van de gemeenten is een duidelijke structuur voor het stimuleren van sportdeelname onder de jeugd. De school uit deze gemeente wordt regelmatig benaderd door de combinatiefunctionaris en laat deze persoon clinics geven tijdens de lessen bewegingsonderwijs, de directeur van deze school zegt hierover:

'Dus dan kun je zeggen nou leuk, ik wil een trainer in mijn lessen, die komt dan een clinic geven en dan heeft de vereniging daar een leuk toernooi aan gekoppeld en daar doe je dan als school vrij snel aan mee.'

Op de andere school is deze structuur er niet en merkt de directeur op dat een naschools sportaanbod voor achterstandswijken is, deze directeur zegt:

'Naschools bewegingsaanbod, daar is nooit over gesproken, is dat ook niet iets voor achterstandsscholen?'

Gezonde school aanpak

Een van de directeurs heeft zich nog nooit verdiept in de Gezonde school aanpak, de andere directeur heeft dat wel gedaan. Deze directeur heeft gekeken naar een subsidie voor het verbeteren van het schoolplein en geeft aan dat de Gezonde school zoveel eisen stelt, dat er zoveel moet dat dit afschrikt, hij zegt hierover:

'Je kon iets aanvragen, maar als je dan ziet wat je daar allemaal voor moet doen. Wij haakten af, we dachten pffff, kom op zeg. Dat gaan we allemaal niet doen, we hadden wel wat anders te doen dan alleen maar met dat schoolplein bezig zijn. Je moest dit bewijzen, dat bewijzen, aantonen dat je ermee bezig was, dat je er geld in stak. Nou en dan denk je op een gegeven moment het is allemaal wel leuk, maar het is gewoon te veel.'

Een van de scholen heeft een teruglopend leerlingaantal, maar ziet de meerwaarde van een Gezonde school niet voor het profileren en trekken van leerlingen. Hij vindt het vooral belangrijk dat de kinderen iets leren, het bordje op de gevel maakt volgens hem niets uit, hij benadrukt:

'Wat we doen willen we goed uitwerken, maar het moet ook voor de kinderen leuk zijn, dat het voor hen belangrijk is, dat ze er iets van leren. En dat je er dan leuke PR mee krijgt, dat is meegenomen, het gaat er vooral om dat ze er iets van leren.'

7.3.4 Groep 2: Scholen met gemiddeld beleid

In het onderstaande stuk worden de bevindingen van twee scholen met een gemiddeld beleid op het gebied van voeding, sport en bewegen uiteengezet.

Beleid

De scholen hebben gezondheid niet opgenomen in het schoolbeleidsplan. Een van de scholen heeft sinds kort een water- en streng tussendoortjesbeleid, dit is opgenomen in de schoolgids. Op beide scholen is het schoolplan nog in ontwikkeling en wordt het gezondheidsbeleid mogelijk hierin opgenomen. Het schoolplan wordt op de scholen in samenspraak met het team opgesteld. Gezondheid wordt door de teams op beide scholen belangrijk gevonden, dit zit in de cultuur van de school. Een van de directeurs merkt op dat het belangrijk is om speerpunten waar het team voor kiest te borgen in het schoolbeleidsplan, dit blijkt uit het volgende citaat:

'Het team is overal wel enthousiast voor, maar door de waan van de dag en wanneer alles is versnipperd komen dingen niet echt van de grond. Je moet het borgen anders is het zo weer weg.'

Op een van de scholen is een duidelijke aanleiding voor het sinds kort ingevoerde gezondheidsbeleid. De school staat in een krachtwijk en uit de jeugdgezondheidsmonitor van de GGD is gebleken dat een groot aantal kinderen op de school overgewicht heeft en niet ontbijt. Dit is de aanleiding geweest om samen te gaan werken met de JOGG-regisseur en het invoeren van het water- en tussendoortjesbeleid. De andere school heeft deelgenomen aan het EU-schoolfruit programma, inmiddels is dit afgelopen en zijn de gezonde tussendoortjes gebleven. Dit komt volgens de directeur door de toenemende aandacht voor gezondheid, het wordt niet actief gestimuleerd, de directeur zegt hierover:

'Aandacht voor gezondheid is natuurlijk al een tijdje bezig. En dan opeens krijg je het allemaal in het vizier. En opeens, ik bedoel ook door media-aandacht en noem maar op komt het ook op de basisschool.'

Het bewegingsonderwijs wordt op een van de scholen gegeven door een vakleerkracht. Deze vakleerkracht wordt betaald uit de subsidie van de gemeente voor verlengde leertijd. Dit is een subsidie van de rijksoverheid voor de uitvoering van het 'Onderwijsachterstandenbeleid'. De andere school heeft door een teruglopend leerlingaantal onvoldoende formatie voor het aanstellen van een vakleerkracht, de directeur merkt hierover op:

'Ja, weet je, het lastige is gewoon dat je met de formatie die je hebt ook je groepen moet bemannen.'

Voeding

Op beide scholen is aandacht voor gezonde voeding. De ene school voert een streng beleid op tussendoortjes en water. Dit is ingevoerd in samenwerking met de JOGG-regisseur voor de wijk. Doordat er een noodzaak is, groot aantal kinderen met overgewicht, kun je volgens de directeur strenger zijn. Ouders zijn geïnformeerd over het beleid en vervolgens is het in een keer ingevoerd. Dit heeft niet tot problemen geleid. Een van de successen van het beleid is dat vrijwel alle kinderen nu ontbijten voordat ze naar school komen, de directeur vertelt:

‘We merken dat kinderen nu thuis ontbijten. Daarvoor dachten ouders; “oh we hebben geen tijd om te ontbijten, je eet toch wat om 10 uur op school hier heb je een boterham in een zakje”. En nu, omdat ze weten dat ze alleen een appel en water krijgen en ze dat zielig vinden zorgen ze dat de kinderen laten ontbijten voordat ze weggaan.’

Op de andere school is gestart met het EU-schoolfruit en dit is gebleven door positieve reacties van ouders. Deze directeur is bovenscholldirecteur van twee scholen, ze vertelt dat het beleid op de ene school strikter is dan op de andere school. Dit heeft te maken met het publiek van de school, op de ene school namen de kinderen veel ongezonde producten mee en is het aantal kinderen met overgewicht hoger, op deze school krijgen ouders middels de nieuwsbrief ook adviezen met betrekking tot gezondheid. Op de andere school is dit niet het geval. De scholen hebben geen traktatiebeleid. Op een van de scholen wordt hier wel over nagedacht.

Bewegen

Beide scholen beschikken over voldoende speelruimte buiten. Op een van de scholen wordt het buitenspelen actief gestimuleerd, de kinderen op deze school hebben moeite met ‘vrij spel’. Op de andere school wordt dit niet gedaan. Bij beide scholen is de gymzaal in de buurt. Een van de directeuren wil de gymzaal graag gebruiken na schooltijd, hiervoor moet echter extra betaald worden aan de gemeente, daarvoor ontbreekt het geld. Ze merkt op:

‘Wat ik gek vind dan hebben we hier een gymzaal, maar dan staat ie gewoon leeg, omdat wij het geld er niet voor hebben!’

Op de school zonder vakleerkracht wordt twee keer per week bewegingsonderwijs gegeven door de groepsleerkracht, hier is geen programma voor. De school die over een vakleerkracht beschikt heeft de afgelopen jaren weinig continuïteit kunnen borgen in de lessen, ze vertelt:

‘Vakleerkrachten blijven maar kort, de school kan leerkrachten een dag in de week bieden waardoor leerkrachten snel vertrekken. Dat is wel jammer want het kost best wel heel veel tijd om aan onze kinderen les te geven en dan heb je een goeie en dan gaat die.’

De scholen bieden leerlingen regelmatig de mogelijkheid om mee te doen aan sporttoernooien. Deze toernooien worden in samenwerking met de combinatiefunctionaris georganiseerd. Een van de directeuren merkt op dat er geen aandacht tijdens de lessen bewegingsonderwijs wordt gegeven aan de activiteiten. Kinderen hebben bijvoorbeeld meegedaan aan een hockey toernooi terwijl ze dit nog nooit hadden gedaan, de directeur zegt:

‘Als onze kinderen gaan hockeyen tegen witte scholen die allemaal op hockey zitten, dan verliezen ze en dan is ook gauw de lol er vanaf. Dus ik zei al, eigenlijk zou je voor zo’n toernooi met de gymleerkracht moeten oefenen, hoe je dan zo’n stick vasthoudt, want misschien vinden ze het dan wel leuk.’

In samenwerking met de combinatiefunctionaris heeft een van de scholen een sportdag georganiseerd in een sportcentrum in de buurt. Dit was een groot succes en heeft er volgens de directeur toe geleid dat kinderen vaker naar het centrum toegaan in hun vrije tijd, ze vertelt:

‘De kinderen zijn in januari bij Sam Sam geweest met de combinatiefunctionaris, ik haalde de kinderen op ze zeiden: ‘Dit was de leukste dag van mijn leven! Dus dat moet je stimuleren. En nu zie je dat kinderen ook op zaterdag ’s morgens naar Sam Sam gaan.’

Gezonde school aanpak

Een van de directeurs heeft wel gehoord van de ‘Gezonde school’ aanpak, maar heeft zich er nog niet in verdiept. De andere directeur heeft er wel naar gekeken en het overwogen, maar vindt het zonde van de tijd. De subsidie is tijdelijk waardoor er geen continuïteit geboden kan worden. Daarnaast moet er ook voor het vignet betaalt worden. De directeur zegt hierover:

‘Budget is te klein en niet blijvend, ik besteed het liever aan materiaal en dan moet ik weer investeren in allerlei plannen en verantwoording, dan denk ik, weet je laat dat geld maar zitten.’

De directeurs zien geen meerwaarde in een vignet voor de school.

7.3.3 Groep 3: Scholen met actief beleid

In het onderstaande stuk worden de bevindingen van twee scholen met een actief beleid op het gebied van voeding, sport en bewegen uiteengezet.

Beleid

Een van de twee scholen heeft het beleid op het gebied van voeding en bewegen opgenomen in het schoolplan, de andere school heeft het niet expliciet opgenomen in het schoolplan. In de schoolgids van deze school wordt het voedingsbeleid en het beleid ten aanzien van bewegingsonderwijs wel toegelicht. Beide scholen hebben een directeur die gezondheid van leerlingen belangrijk vindt, op een van de scholen werkt de directeur samen met een bevoegde leerkracht, op de andere school werkt de adjunct-directeur samen met een bevoegde leerkracht. Deze leerkracht maakt ook deel uit van de overkoepelende sportcommissie, in deze sportcommissie wordt samengewerkt met andere scholen en de combinatiefunctionaris van de gemeente. De directeur zegt over het beleid:

‘In het schoolbeleidsplan hebben we ons voedingsbeleid opgenomen voor de pauze en dat we dat zo veel mogelijk gecombineerd zien met het bewegingsonderwijs.’

Een van de scholen heeft een jaar deelgenomen aan het programma ‘Lekker Fit’, dit werd destijds gesubsidieerd door de gemeente. Zij zijn gestopt met dit programma toen bleek dat leerlingen wel erg bezig waren met voeding en dit bij twee leerlingen zorgelijk werd. Daarnaast spelen de kosten die voor continuering van het programma betaald moeten worden ook een rol. Onderdelen uit het programma zoals het tussendoortjesbeleid en de aandacht voor bewegen zijn wel gebleven en verankerd in het schoolbeleid. Op beide scholen wordt overleg met het team erg belangrijk gevonden, een van de schoolleiders benadrukt:

‘Ik denk dat het heel belangrijk is dat je als team iets oppakt, anders ben je brandjes aan het blussen, als er problemen zijn. Dus je moet het als totaal oppakken en mensen de kans geven om daar inbreng in te hebben.’

Op een van de scholen is een vakleerkracht aangesteld door het bestuur, deze leerkracht geeft alle groepen een keer per week les, de andere les wordt door de groepsleerkrachten verzorgd. Op de andere school worden de lessen gegeven door de groepsleerkrachten. Deze school heeft een teruglopend leerlingaantal en maakt andere keuzes met betrekking tot de formatie.

Voeding

Beide scholen hebben een beleid voor tussendoortjes in de pauze. Op de ene school heeft dit een dwingend karakter, de andere school adviseert alleen en merkt dat dit voldoende is. De aanleiding voor het tussendoortjesbeleid is een project geweest, op de ene school het 'EU-schoolfruit' op de andere 'Lekker fit'.

Op beide scholen is er contact met ouders over het beleid, de schoolleiders benoemen allebei het belang van goed contact met ouders. De schoolleiders vinden gezonde voeding een taak van de ouders, maar willen hier wel in adviseren. Een van de schoolleiders merkt op dat ze heeft gemerkt dat ouders onwetend zijn, ze zegt:

'Ik vond ook dat er een grote onwetendheid was onder ouders. Dan denken ze dat ze gezonde tussendoortjes kopen zoals die roze Liga koeken. Dat ze dan gezond bezig zijn. Vervolgens kwamen ze dan met vragen bij me van, waar moet ik het dan vinden? Hoe moet ik dan zoeken?'

De scholen hebben geen traktatiebeleid, een van de schoolleiders zou dit wel graag willen invoeren, maar de ouderraad is tegen. De andere schoolleider ziet hier geen aanleiding voor.

Bewegen

De scholen beschikken over voldoende buitenruimte. Op een van de scholen organiseert de combinatiefunctionaris twee keer per week activiteiten tijdens de pauze, op de andere school worden regelmatig activiteiten georganiseerd tijdens de pauze door de leerkrachten.

Voor bewegingsonderwijs wordt op de scholen gewerkt met een uitgebreid lesplan. Op de ene school opgesteld door de vakleerkracht, op de andere door een bevlogen leerkracht. De directeur vertelt:

'We hebben een programma en de opstelling wordt 's morgens neergezet door de eerste en opgeruimd door de laatste.'

Op een van de scholen heeft de afstand tot de sporthal er voor gezorgd dat de lessen in blokken worden gegeven. De directeur van de school vindt twee keer in de week onderwijs in bewegen echter erg belangrijk, daarom wil zij volgend schooljaar de lessen in de sporthal inkorten zodat er tijd is om ook een keer in de week een half uur georganiseerd te bewegen op het plein. Hier wil zij ook specifiek materiaal voor aanschaffen, dit blijkt uit het volgende citaat:

'De speelplaats willen we uitbreiden met een panna veld en materialen zodat we ook een circuit uit kunt zetten, hiermee kunnen we werken aan doelen en zorgen dat er toch voldoende beweging plaatsvindt'

In beide gemeenten is een combinatiefunctionaris actief. In een van de gemeenten moeten de schoolbesturen een bijdrage leveren aan de financiering van de combinatiefunctionaris. Dit wordt niet door alle schoolbesturen ondersteund en is daardoor niet gelukt. In de andere gemeente wordt de combinatiefunctionaris betaald door de gemeente. Op deze school wordt samengewerkt met de combinatiefunctionaris en verzorgd deze twee keer in de week pauzeactiviteiten op het schoolplein. Beide scholen doen regelmatig mee aan diverse sporttoernooien georganiseerd door verenigingen of de combinatiefunctionaris. Leerkrachten regelen de inschrijving en ouders begeleiden de kinderen tijdens de toernooien.

Gezonde school aanpak

De schoolleiders zijn bekend met de aanpak van de 'Gezonde school'. Een van de schoolleiders heeft zich er nooit verder in verdiept, de andere gelooft niet in de vignet aanpak omdat het labelen van scholen geen garantie is voor een goed beleid. Deze schoolleider ziet beleid en protocollen als een indekkingssysteem van scholen, hij formuleert dit als volgt:

'Overall worden protocollen voor opgezet. Maar dat is één groot indekkingsysteem, zo'n protocol. En als het dan fout loopt, dan hoef je alleen maar te zeggen dat je je wel aan het protocol gehouden hebt. Protocollen werken niet, mensen werken.'

Daarnaast denkt deze directeur dat vignetten geen meerwaarde hebben voor het profileren van je school. Hij gelooft dat de beste reclame van je school is wat ouders elkaar vertellen. De andere directeur wil zich graag onderscheiden als gezonde school, maar ziet ook geen meerwaarde in het vignet.

7.3.4. Groep 4: Scholen met een vignet voor Sport en bewegen of Voeding

In deze alinea worden de bevindingen van vier scholen met een 'Gezond school' vignet weergegeven.

Beleid

Uit deze groep hebben 2 scholen het gezondheid opgenomen in het schoolbeleidsplan, bij deze scholen is gezondheid ook verweven met de visie op onderwijs van de school. Op alle scholen is in de schoolgids een stuk opgenomen over het gezondheidsbeleid van de school. De teams op deze scholen hebben inspraak in het vaststellen van het schoolplan. Een van de directeurs merkt hierbij wel op dat de rol van directeur erg belangrijk is voor het begeleiden van dit proces. Met name het prioriteren van alles wat op de scholen af komt. Dit blijkt uit de volgende citaten:

'Keuzes worden gemaakt op basis van visie, maar ook op basis van de realiteit.'

'De directeur van de school is steeds meer, merk ik, een zeefom alles wat de buitenwereld van ons wil, om ervoor te zorgen dat mijn mensen niet omkomen van de werkdruk.'

'Je moet een balans zien te vinden tussen wat is leuk en uhm, wat wil je en wat is te realiseren.'

Alle scholen geven aan dat het vignet heeft gezorgd voor uitbreiding van het beleid op andere thema's. Bij scholen met een vignet voor bewegen heeft dit ook geleid tot het overwegen van, of het al invoeren van een voedingsbeleid, op de scholen met een vignet voor voeding wordt ook gewerkt aan het stimuleren van het bewegen. Op een van de scholen heeft het gezondheidsbeleid met vignetten voor de thema's, voeding, sociaal emotionele ontwikkeling, milieu en mondhygiëne er mede toe geleid dat de school het predicaat excellente school heeft gekregen. Op deze school is het gezondheidsbeleid verweven in de gehele organisatie. Deze directeur zegt dan ook:

'Als gezonde school zal ik moeten kijken naar al deze elementen en dan kom je erachter dat een school alleen een gezonde school kan zijn, maar niet zonder alles wat daar omheen zit, al deze elementen en ook niet zonder de maatschappij.'

Drie van de schoolleiders geven aan dat voor het slagen van een gezondheidsbeleid een intrinsiek gemotiveerd en betrokken persoon van cruciaal belang is. Deze persoon moet hier ook voor gefaciliteerd worden, het kost veel tijd en energie volgens de schoolleiders, deze tijd kan niet allemaal vergoed worden, affiniteit en motivatie is van groot belang. Dit blijkt uit de volgende citaten:

'Ik vind het heel belangrijk dat scholen eigenlijk vanuit hun interne organisatie iemand aansturen, die echt heel duidelijk dit in zijn portefeuille krijgt.'

'Je moet gewoon mensen vinden die erg veel affiniteit hebben en het heel leuk vinden vooral.'

Voor het slagen van het beleid geven alle schoolleiders aan dat draagvlak erg belangrijk, drie van de vier schoolleiders zeggen dat dit binnen het team tot weinig problemen heeft geleid. Aandacht voor het creëren van draagvlak onder ouders wordt als erg belangrijk ervaren.

Op twee van de vier scholen worden lessen bewegingsonderwijs gegeven door een vakleerkracht, dit is op 1 school met een vignet voor het thema voeding en op 1 school met een vignet voor het thema bewegen en sport. Op de andere 2 scholen worden de lessen gegeven door bevoegde groepsleerkracht. Een van de schoolleiders geeft als reden voor het niet aanstellen van een vakleerkracht de ontbrekende middelen door een krimpend leerlingaantal, de directeur zegt hierover:

‘Wij kunnen ons in een krimpende markt geen vakleerkracht veroorloven’

Voeding

Op alle vier de scholen is aandacht voor voeding, dit uit zich op 4 scholen in regels voor tussendoortjes tijdens de pauze, 3 scholen hebben daarnaast een waterbeleid en 2 scholen hebben regels voor de traktaties. Daarnaast wordt er op 3 scholen aandacht besteed aan gezonde voeding tijdens de lessen. Alle schoolleiders zijn zich ervan bewust dat met name een voedingsbeleid belerend over kan komen op ouders. Een van de scholen heeft er daarom voor gekozen om niets te verplichten, maar wel nadrukkelijk te stimuleren. Een andere schoolleider vraagt zich wel nadrukkelijk af waar de grens ligt. Dit dilemma blijkt uit de volgende citaten:

‘Moeten wij op een gegeven moment in de schoenen gaan treden van hulpverlening, opvoeding.’

‘We hebben afgesproken dat we ook niet op de stoel van de opvoeders hoeven te gaan zitten. We verplichten gezonde traktaties niet maar stimuleren het heel erg.’

Zoals eerder genoemd onder het kopje beleid zeggen deze schoolleiders dat informeren en een geleidelijke invoering belangrijk zijn voor het creëren van draagvlak. Dit hebben scholen op verschillende manieren gedaan, genoemd zijn het organiseren van ouderavonden, afnemen van enquêtes. De volgende voorbeelden worden genoemd:

‘We hebben groene en rode papieren in de gang hangen waar ouders voor en nadelen op kunnen schrijven. Vervolgens hebben we geëvalueerd met ouders, ouders erover laten praten, ook gewoon wel eisen gesteld. We gaan het gewoon zo doen, gefaseerd ingevoerd. Maar we hebben er in ieder geval voor gezorgd dat ouders het zo hebben ervaren dat ze erover mee kunnen praten.’

‘We hebben ook, op initiatief van een aantal moeders, een moederontbijt georganiseerd hier, dat wordt nu maandelijks gedaan.’

Bewegen

Het schoolplein neemt op 3 van de vier scholen een belangrijke plaats in het beweegbeleid van de school. De vier scholen stimuleren het bewegen op het plein doordat leerkrachten zelf meespelen, activiteiten organiseren tijdens de pauze of materiaal beschikbaar stellen. Schoolleiders vertellen:

‘Je doet gewoon als leerkracht ook lekker mee met een spelletje. Dat is ook lekker bewegen. Dat je kinderen daarin ook stimuleert, van kijk de juf doet ook mee, nou dat vinden ze mega leuk.’

Van de subsidie hebben we materialen aangeschaft, springtouwen, hoepels, steltlopen, van die wave boarden en dat soort dingen.’

Tevens beschikken alle scholen uit deze groep over een gymzaal in de buurt, dit wordt als een groot voordeel gezien door de schoolleiders. Zo blijkt uit het onderstaande citaat. De scholen hebben een uitgebreid vakwerkplan voor bewegingsonderwijs opgesteld door de vakleerkracht, combinatiefunctionaris of groepsleerkracht. Een van de directeuren merkt op:

‘Dat de gymzaal naast ons staat, is natuurlijk echt wel een voordeel’

Alle scholen doen regelmatig mee met sporttoernooien. Deze toernooien worden georganiseerd door verenigingen uit de buurt. De begeleiding tijdens de toernooien is in handen van ouders. Een van de scholen werkt intensief samen met de Tussen schoolse (TSO) en Naschoolse opvang (NSO) uit de buurt. Deze organisatie organiseert activiteiten voor de kinderen in de pauze en na school. Op een andere school is een combinatiefunctionaris actief die de leerkrachten begeleidt bij het geven van lessen bewegingsonderwijs en kinderen probeert te motiveren voor lidmaatschap van een sportvereniging. De subsidie voor deze diensten loopt echter af en wordt niet verlengd, dit levert problemen op voor de continuïteit van het beleid van de school zo blijkt uit het volgende citaat:

‘Samen met de sportbuurt coördinator, we hebben een muurrooster ontwikkeld waardoor de kinderen drie keer in de week iets extra’s in school hebben, extra sport en spel. De combinatiefunctionaris gaat nu over in buurtsport coaches. En die gaan dus niet alleen over scholen, maar ook bejaarden enzovoorts. Dan heb je dus net een organisatie staan en dat moet dus dan weer veranderen. Dat betekent dat het ook weer moet veranderen.’

Een van de scholen bevindt zich in een JOGG gemeenste en wordt bij het voedingsbeleid ondersteund door een JOGG-medewerker. Twee schoolleiders geven aan dat zij niet op de hoogte waren van de mogelijkheden van eventuele begeleiding van de GGD en één van de scholen heeft ervaring met begeleiding door mensen van de GGD. Bij de eerste ronde van de vignet aanvraag in 2012 was de school erg tevreden over de begeleiding van de GGD, inmiddels heeft een ander persoon de begeleiding overgenomen en is de directeur erg teleurgesteld over de mogelijkheden om contact op te nemen en de begeleiding, de directeur vertelt:

‘Als directeur moet je zoeken, naar kan je me alsjeblieft helpen? Je krijgt een mailadres, je krijgt niet eens een telefoonnummer. Nou dat mailadres, dan krijg je geen reactie, je gaat nog een keer mailen, uiteindelijk heb ik met pijn en moeite die mevrouw een keer hier op school kunnen krijgen.’

Gezonde school aanpak

De scholen uit deze groep hebben om verschillende redenen een vignet aangevraagd. Twee van de scholen willen zich graag onderscheiden en uitdragen dat zij gezondheid belangrijk vinden. Een school heeft het vignet aangevraagd omdat dit een voorwaarde was voor het aanvragen van de subsidie voor het verbeteren van het schoolplein en een school zag het als bevestiging voor het beweegbeleid van de school. De directeur zegt hierover :

‘Ik heb dit gekozen omdat het past bij de doelgroep, bij de wijk en de visie en missie van deze school en de omgeving waarin de school staat’.

De scholen met een vignet voor sport en bewegen hebben weinig hindernissen ondervonden. Beide scholen voldeden al geruime tijd voordat het vignet werd aangevraagd aan de gestelde eisen. Dit blijkt uit het volgende citaat:

‘Het was gewoon, het was eigenlijk van wat hebben jullie en op grond daarvan kregen we het eigenlijk al.’

Drie van de schoolleiders geven aan dat het invullen van de aanvragen erg veel tijd in beslag neemt. Twee schoolleider merken op dat er wel erg veel moet, een van deze schoolleiders heeft meerder vignetaanvragen gedaan en ervaart het traject als een hindernisbaan. Zij vraagt zich af of zij een volgende keer nog vignetten aan wil vragen. Twee schoolleiders geven daarnaast aan dat zij druk ervaren vanuit de buitenwereld zonder dat daar passende ondersteuning voor is, ze vertellen:

‘Dan doe ik gewoon hetzelfde wat ik toch al doe want uiteindelijk doe ik het alleen maar voor de kinderen, die bevologenheid voor de marketing of dat we dat goed vinden voor de kinderen. Dan vraag ik al die bordjes en certificaten niet meer aan. Dat scheelt me zeeën van tijd en heel veel ellende.’

‘Want nog steeds vind ik de Gezonde school op zich hartstikke goed, maar hou nou eens op buitenwereld met van ons alles te willen, maar wel je portemonnee dicht te houden.’

Twee van de scholen geven aan dat het vignet tot een groter bewustzijn heeft geleid van medewerkers, leerkrachten zijn zich bewuster geworden van hun voorbeeldfunctie. Op twee scholen zien schoolleiders een verbetering van de gezondheid van leerlingen, door bijvoorbeeld verbetering van de motoriek. De schoolleider zegt:

‘Je ziet gewoon ook heel veel collega’s lekker groente en fruit eten en omdat wij dat ook doen zien kinderen dat ook weer, je geeft kinderen een extra stukje bagage mee.’

Het behalen van het vignet is op alle vier de scholen uitgebreid gevierd met daarbij ook aandacht van de media. Twee van de scholen geven aan dat gezondheid zorgt voor een ‘aantrekkelijke hap’ maar niet tot meer leerlingen heeft geleid. Een van de vier directeuren denkt dat de aandacht voor gezondheid op de school een van de oorzaken is geweest voor groei van het leerlingaantal. De directeuren zeggen:

‘Het is gewoon de combinatie van en hoe heb je het leuk verdeeld op het bord en welk sausje gooi je er overheen. Is dat een aantrekkelijke hap, dan komen we daarvoor.’

‘Ik denk niet dat het gezonde aspect een hele grote rol speelt bij de keuze van de school’

7.4 Samenvattend

In de onderstaande tabel is een samenvatting weergegeven van alle bevindingen van de interviews met de schoolleiders.

Tabel 4: Overzicht van genoemde succesfactoren en belemmerende factoren

Succesfactoren	Belemmerende factoren
Beleid	
- Schoolplan wordt in samenspraak met het team opgesteld - Schoolbestuur stelt vakleerkracht aan. - Gezondheidsbeleid opnemen in het schoolplan. Schoolcultuur. - Aandacht in media - Schoolleider erkent het belang van gezondheid. - Het team heeft een bevlogen leerkracht die zich inzet voor gezondheid. - Gezondheid verweven in visie en beleid van de school. - Gezondheidsbeleid breidt zich steeds verder uit. - Intrinsiek betrokken persoon is cruciaal. - Draagvlak creëren door goede informatie en in contact te blijven met omgeving. - Werkklimaat wordt verbeterd.	- Teruglopend leerlingaantal bepaald formatie. - Keuze voor deelname aan projecten worden op basis van interesse van het team gedaan, niet op basis van visie of beleid. - Wanneer een teamlid gaat voor een project zorgt dit niet voor verankering. - Zorgelijke focus op gezonde voeding van kinderen. - Kosten voor het programma's zoals 'Lekker fit'. - Begeleiding vanuit GGD schiet tekort.
Voeding	
- Ruimte op het plein. - Stimuleren van bewegen op het plein door materiaal en door actieve stimulans van leerkrachten. - Aanbod van verenigingen tijdens de lessen bewegingsonderwijs - Gemeente stimuleert mogelijkheden voor sportdeelname - Betrokkenheid van ouders bij de begeleiding van sport toernooien. - Gymzaal op loopafstand. - Bevlogen leerkracht voor bewegingsonderwijs. - Samenwerken met diverse partijen (verenigingen, TSO, NSO, combinatiefunctionaris)	- Meer bewegen minder tijd voor andere vakken. - De gedachte dat naschools sportaanbod alleen voor scholen in achterstandswijken is. - Afstand tot de gymzaal. - Groepsleerkrachten hebben geen programma. - Weinig continuïteit door wisselende leerkrachten. - Extra betalen voor gebruik gymzaal buiten toegewezen uren. - Kinderen zijn niet bekend met sporten waarvoor toernooien worden aangeboden - Tijdelijke subsidies.
Gezonde school aanpak	
- Profileren van de school - Aandacht voor gezondheid past bij het beleid en de visie van de school. - Al aan de eisen voldoen voor beweegbeleid. - Subsidie voor uren of financiële bijdrage. - Bewustzijn van het belang van een gezonde levensstijl is vergroot bij leerlingen en medewerkers.	- Geen aanleiding zien tot verdiepen in de materie. - Eisenpakket van de 'Gezonde school' schrikt af. - Vignet heeft geen onderscheidende meerwaarde. - Budget te weinig - Geen continuïteit, aanvraag kost te veel tijd. - Label geeft geen garantie. - Verantwoording die afgelegd moet worden aan derden.

8. Discussie en Conclusie

Dit master onderzoek heeft een aantal succesfactoren en belemmerende factoren opgeleverd voor een beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding, hierbij zijn een aantal overwegingen op zijn plaats. In dit hoofdstuk worden belangrijkste resultaten bediscussieerd en de beperkingen van het onderzoek weergegeven. Hierop volgt de conclusie en worden aanbevelingen gedaan.

8.1. Discussie en beperkingen van de kwantitatieve gegevens

Uit de kwantitatieve analyse van de vragenlijsten en de op basis daarvan gemaakte groepsindeling is te zien dat de groep scholen met een gemiddeld beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding het grootst is. Deze groep bestaat uit meer dan de helft van het totaal aantal bevroagde scholen. Een veel kleiner deel, 16% van het totaal aantal bevroagde scholen, heeft daadwerkelijk een actief beleid voor sport, bewegen en voeding, hiermee wordt bedoeld dat het beleid ook daadwerkelijk vastgelegd is in het schoolplan. Dit beeld komt overeen met de bevindingen van de voortgangsrapportage 'Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl 2014' waarin naar voren komt dat veel scholen al werken aan de gezondheid van haar leerlingen en een deel van het totaal aantal bevroagde scholen een structureel beschreven beleid zegt te hebben (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Wanneer we kijken naar de afzonderlijke punten die behaald konden worden op de thema's bewegen en sport en voeding, valt op dat de gemiddelde waarde van het thema bewegen en sport in alle geformeerde groepen hoger is dan het thema voeding. Hieruit valt op te maken dat scholen over het algemeen meer aandacht hebben voor een beweeg- en sportbeleid dan voor voedingsbeleid. Ook deze bevinding komt overeen met de voortgangsrapportage 'Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl 2014' waarin wordt beschreven dat veel scholen al goed bezig zijn met bewegen en sport. Dit is ook terug te zien aan het grote aandeel van de vignetten voor Sport en Bewegen, namelijk drieënveertig procent van het totaal aantal uitgereikte certificaten (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014).

Dit masteronderzoek beperkt zich tot COROP-regio Utrecht. Het aantal scholen dat is benaderd in de regio is tevens beperkt. Dit maakt dat op basis van deze gegevens geen generaliserende uitspraken gedaan kunnen worden.

De gebruikte vragenlijst is gebaseerd op de test van de Gezonde School. De lijst is beknopt en levert geen gedetailleerde informatie op. De vragenlijst is na mondelinge instructie ingevuld door studenten van de Marnix Academie. Deze studenten volgen allen de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs waardoor zij naar verwachting enige affiniteit met bewegen en gezondheid hebben. De informatie die de studenten over de school hebben kan echter verschillen met de praktijk, bijvoorbeeld doordat zij beperkt aanwezig zijn op de school. Hoewel geen van de interviews met schoolleiders een ander beeld heeft gegeven dan uit de vragenlijst naar voren kwam, moeten deze gegevens, gezien het bovenstaande, met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

8.2 Discussie en beperkingen van de kwalitatieve gegevens

Hieronder worden verdeeld over verschillende parafen de belangrijkste bevindingen van het kwalitatieve onderzoek bediscussieerd en worden de beperkingen van het onderzoek weergegeven.

8.2.1 Focusgroepen

De focusgroepen met mindmapsessies hebben de mogelijkheid geboden om uitgebreid met leerkrachten van scholen in gesprek te gaan over het schoolgezondheidsbeleid. De deelnemers waren over het algemeen positief over de mogelijkheden van een beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding. De deelnemers zagen met name veel voordelen voor de ontwikkeling van de kinderen. Uit het vorig jaar verschenen onderzoek van Collard et al (2014) blijkt dat het bewijs van het effect van bewegen op de ontwikkeling van de motorische vaardigheden, de fitheid en de hersenstructuur sterk is. Het bewijs van het effect van bewegen op de verbetering van de concentratie, het sociaal gedrag, zelfbeeld en zelfvertrouwen van kinderen blijkt in dit onderzoek echter zwak. Onderzoek naar de effecten van een voedingsbeleid van scholen zijn er nauwelijks. Uit internationaal onderzoek kan wel geconcludeerd

worden dat er een duidelijke samenhang is tussen het nemen van een ontbijt en het daarop volgend cognitief functioneren, zoals betere concentratie, alertheid en schoolcijfers (Taras, 2005).

Hoewel de deelnemers van de focusgroepen positief zijn over een schoolgezondheidsbeleid vragen zij zich af waar de grens ligt voor de school. Leerkrachten willen niet op de stoel van de opvoeder gaan zitten of belerend zijn naar ouders. Ook in de interviews met schoolleiders kwam dit regelmatig terug. Deze resultaten komen overeen met de gegevens uit de onderzoeken naar de gezondheidsbevordering op scholen van Bos et al (2010) en Leurs et al (2007).

De deelnemers zijn zich allen bewust van het belang van de omgeving bij het voeren van een gezondheidsbeleid. Om een beleid te laten slagen erkennen zij het belang om als team achter de plannen te staan. Dit belang wordt onderschreven door de theorie van Maier (1963; 1970) 'Effectiviteit = Kwaliteit x Draagvlak'. In het vijf krachtenmodel van Mars (2012) wordt daarbij het belang van interactie met elkaar en met de omgeving beschreven. Het belang van deze interactie met de omgeving wordt door de deelnemers van de focusgroepen erkend. De deelnemers zien ook mogelijkheden om de betrokkenheid van ouders middels een beweeg, sport en voedingsbeleid te versterken. Daarnaast zien zij mogelijkheden om intensiever samen te werken met andere partijen uit de omgeving zoals verenigingen en een combinatiefunctionaris.

Daarbij zijn de deelnemers zich bewust van het belang van het eigen voorbeeldgedrag. Dat de kracht van het voorbeeldgedrag van een leerkracht en het schoolteam groot is wordt ook onderschreven in het onderzoek van Klaassen (2012). Daarnaast zien de leerkrachten ook mogelijkheden voor het stimuleren van het bewegen op het plein en het versterken van de samenwerking met de omgeving. Uit het onderzoek van Stuij et al (2011) blijkt dat het schoolplein, het beschikbaar stellen van materiaal en de rol van de leerkracht het beweeggedrag van kinderen kunnen vergroten.

Uit de focusgroepen blijkt ook dat de deelnemers ook belemmeringen zien voor het invoeren van een beleid voor bewegen, sport en voeding. Zij maken zich met name zorgen over de tijdsinvestering die het kost, de tijd die wordt besteed aan bewegen kan niet besteed worden aan andere vakken. Het gevaar dreigt dat kinderen zich hierdoor onvoldoende cognitief ontwikkelen. Hoewel er voorzichtige uitspraken worden gedaan over het positieve effect van bewegen op de cognitieve vaardigheden van kinderen is dit nog niet bewezen (Collard et al., 2014).

Het geringe aantal deelnemers en de vrijheid voor keuze van de workshop, waardoor de deelnemers naar alle waarschijnlijkheid een verhoogde interesse hebben in gezondheid maakt echter dat de opgeleverde informatie voorzichtig geïnterpreteerd moet worden. Opvallend is ook de eensgezindheid van de deelnemers. Dit kan veroorzaakt zijn door eventueel sociaal wenselijke antwoorden, bijvoorbeeld door ervaren groepsdruk van de deelnemers. Bij het begeleiden van de focusgroepen heeft de onderzoeker zo veel mogelijk getracht zich onafhankelijk op te stellen. Toch is moet rekening gehouden worden met enige beïnvloeding door bijvoorbeeld de vooraf gegeven presentatie.

8.2.2 GGD coördinator gezondheid op school

De GGD is een gemeentelijke dienst en voert een deel van deze zorgtaken voor de gemeente uit. De GGD is een overheidsinstelling en daarmee afhankelijk van het overheidsbeleid en subsidies (GGD, 2015). Uit het interview met de coördinator gezondheid op school van de GGD-Utrecht is gebleken dat het beleid van de afzonderlijke GGD instellingen verschilt. Om een beter beeld te krijgen van de werkwijze van de GGD instellingen in COROP-regio Utrecht is ter aanvulling een aantal vragen voorgelegd aan een van de gezonde school coördinatoren van de GGD-regio Utrecht.

De coördinator gezondheid op school vertelt in het interview dat de GGD-Utrecht zich in een reorganisatiefase bevindt. Dit heeft te maken met het veranderende Rijksoverheidsbeleid waarin taken worden overgeheveld naar marktpartijen of worden overgelaten aan burgers (Dienst Publiek en Communicatie (DPC), 2013). De GGD-Utrecht heeft inmiddels geen 'Gezonde school' adviseurs meer in dienst, deze taak is overgeheveld naar de jeugdverpleegkundigen. De jeugdverpleegkundige komt in ieder geval een keer per jaar langs op de scholen. Alleen wanneer uit de Jeugdgezondheidsmonitor blijkt dat 20% van de schoolpopulatie overgewicht heeft wordt een school benaderd om een actief schoolgezondheidsbeleid te voeren. Op de andere scholen ondersteunt de GGD alleen initiatieven die de scholen zelf ontwikkelen. De stad Utrecht kent een aantal krachtwijken, in deze wijken wordt gewerkt met JOGG-regisseurs, deze regisseur heeft de taak van de gezonde school adviseur in deze wijken overgenomen. De JOGG-regisseur stimuleert scholen onder andere tot het invoeren van een water- en voedingsbeleid. De geïnterviewde scholen uit de krachtwijken hebben ook allebei een water- en voedingsbeleid ingevoerd onder begeleiding van de JOGG-regisseur. Het succes van deze aanpak wordt ondersteund door een evaluatie onderzoek naar de JOGG-aanpak in Utrecht (Zeinstra, Tak, Renders, 2013).

De geïnterviewde directeur van een school uit andere wijk in de stad heeft een keer per jaar contact met de jeugdverpleegkundige. Deze school heeft nauwelijks een beleid op het gebied van bewegen, sport en voeding en is in dit onderzoek geplaatst in groep 1, de groep zonder of met weinig beleid. Deze directeur is tevens van mening dat een naschools sportaanbod iets is voor achterstandswijken.

De GGD regio Utrecht werkt nog wel met gezonde school adviseurs. De GGD regio Utrecht heeft ook jeugdverpleegkundigen in dienst die contact onderhouden met de scholen. Deze GGD werkt nog wel met coördinatoren die scholen kunnen begeleiden wanneer zij structureel met gezondheid aan de slag willen. Door bezuinigingen hebben de coördinatoren de afgelopen jaren echter meer scholen onder zich gekregen en is het aantal begeleidingsuren per school teruggebracht. Een van de schooldirecteuren met een 'Gezond School' vignet op basis van 3 themacertificaten uit deze regio vertelde in het interview dat er tijdens de eerste vignetaanvraag in 2012 veel begeleiding was vanuit de GGD. De persoon die destijds de aanvraag heeft begeleid is inmiddels niet meer werkzaam bij de GGD, over de persoon die deze taak heeft overgenomen is de directeur zeer ontevreden. Tevens wordt de bereikbaarheid van mensen bij de GGD door schoolleiders als probleem ervaren.

Voor dit masteronderzoek is een interview gehouden met de coördinator gezondheid op school van de GGD Utrecht en zijn ter aanvulling een aantal vragen voorgelegd aan een van de gezonde school adviseurs van de GGD regio Utrecht. Op deze wijze is getracht een goed beeld te krijgen van de werkwijze van de GGD en de verschillen te achterhalen tussen de verschillende regio's, dit is echter deels gelukt. Om meer inzicht te krijgen in het beleid van de verschillende diensten zijn meer interviews nodig, daarnaast maakt de reorganisatie waarin de GGD zich bevindt het lastig om een goed beeld te krijgen van de actuele werkwijze.

8.2.3. Interview Schoolleiders

In wat volgt wordt de informatie verkregen uit de interviews met schoolleiders bediscussieerd aan de hand van de volgende onderwerpen; overheidsbeleid, draagvlak, middelen en Gezonde School aanpak, vervolgens worden de belangrijkste beperkingen beschreven.

Overheidsbeleid

Uit de interviews met de schoolleiders blijkt dat het overheidsbeleid niet alleen direct maar ook indirect effect heeft op het beleid van de school. Zoals eerder in dit masterpiece is uitgewerkt, moeten scholen voldoen aan de wettelijke kerndoelen vastgesteld door het Ministerie van OC&W. Scholen zijn vrij om invulling te geven aan de wijze waarop deze doelen behaald worden. Sinds 2007 ligt het accent op een verbetering van de opbrengsten van het reken- en taalonderwijs. Er is duidelijk vastgesteld wat leerlingen aan het einde van het primair onderwijs op het terrein van taal en rekenen moeten kennen en kunnen (Bekkers, 2011). Dit wordt getoetst met eindtoetsen en tussentoetsen. De inspectie ziet vervolgens toe of een school op grond van deze referentieniveaus voldoende opbrengsten weet te genereren (Bekkers, 2011). In verschillende interviews met schoolleiders van scholen uit de verschillende geformeerde groepen komt naar voren dat zij bij formatie vraagstukken eerder kiezen voor inzet voor het verbeteren van de prestaties op het gebied van talen rekenen. Er wordt bijvoorbeeld niet gekozen voor een vakleerkracht bewegingsonderwijs of investering in taakuren voor het opstellen en uitvoeren van een beweeg-, sport- of voedingsbeleid. Deze gemaakte keuzes hebben effect op het gezondheidsbeleid van de scholen. De overheid stimuleert scholen tevens tot het voeren van een gezondheidsbeleid middels de Onderwijsagenda SBGL 2012-2016 (Putten van der et al., 2012). Dit heeft ertoe geleid dat de aandacht van scholen voor de gezondheid van leerlingen is vergroot. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in het grote aantal scholen dat in 2014 een ondersteuningsaanvraag heeft gedaan bij het RIVM (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Uit verschillende interviews blijkt dat voor het slagen van een beweeg, sport en voedingsbeleid intrinsiek gemotiveerde mensen nodig zijn die geloven in een dergelijk beleid. De coördinator gezondheid op school van de GGD ondersteunt dit tevens in het interview. Op sommige scholen is dit de directeur, op een andere de vakleerkracht bewegingsonderwijs en op weer een andere school de bouwcoördinator. Het aantal uren dat deze mensen moeten investeren in het beleid kunnen niet allemaal gehonoreerd worden uit de formatie of uit de ondersteuning die aangevraagd kan worden bij het RIVM. Dit maakt dat de bevoeging van de persoon van groot belang is (Rietstap te & Mikx, 2014).

Draagvlak

Om draagvlak te kunnen creëren bij het gehele team, leerlingen en ouders zijn de krachten; urgentie, planning, interactie, leiderschap en ambitie zoals beschreven in 'De vijf krachten van verandering' (Mars, 2012) belangrijk. Dat interactie hierbij van niet te onderschatten belang is blijkt uit het volgende voorbeeld. Op een school was een bevoegde leerkracht die graag het belang van gezonde voeding onder de aandacht wilde brengen. De schooldirecteur gaf hier ruimte voor, een tussendoortjes en traktatiebeleid werd in nieuwsbrieven naar ouders kenbaar gemaakt. De leerkracht wees kinderen er keer op keer op wanneer tussendoortjes of traktaties niet gezond waren. De directeur en ook collega's waren het niets eens met de manier waarop deze leerkracht het beleid tot uiting bracht, dit heeft ertoe geleid dat het inmiddels is verdwenen.

Wanneer we kijken naar de verschillende aandachtsgebieden uit het INK-model van Dicks, Keur & Kronenburg (2010) blijkt dat de directeur wel ruimte heeft geboden aan de leerkracht voor het uitvoeren van ideeën, maar de doelstellingen van het aangepaste beleid waren wellicht niet helder en onvoldoende gecommuniceerd met het team, hierdoor was de directeur onvoldoende in staat om het goed te begeleiden. Daarbij was de leerkracht, zo lijkt, bevoegde, maar wellicht communicatief niet vaardig genoeg. Dat dit een belangrijke vaardigheid is blijkt uit 'De vijf krachten van verandering' (Mars, 2012).

Uit de interviews blijkt dat scholen die het voedingsbeleid beschreven hebben in het schoolplan of in de schoolgids, beter in staat zijn om te verwoorden wat het beleid inhoudt, op deze scholen heeft het motiveren van het team voor het beleid tevens tot weinig problemen geleid. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat het beleid op deze scholen vaker tot stand komt in interactie met het team en dat de doelstellingen helder zijn doordat het wordt opgenomen in de beleidsplannen. Hierdoor is voor

leerkrachten, maar ook voor de ouders duidelijk wat er van hen wordt verwacht. Daarbij geeft het richting aan de wijze waarop een directeur het team aanstuurt. Het succes van deze werkwijze wordt ondersteund door het INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg 2010).

Daarnaast geven deze schooldirecteuren aan dat het belang van het creëren van draagvlak onder ouders van groot belang is. Dit geldt met name voor scholen met een actief voedingsbeleid. Deze scholen hebben het beleid geleidelijk ingevoerd en hebben elke stap besproken met het team en met ouders. Scholen kiezen hiervoor hun eigen werkwijze die past bij de populatie van de school. Ook in deze voorbeelden is terug te zien dat interactie hier ook van cruciaal belang is voor het slagen van het beleid. Een van de directeuren van een school waar geen actief beleid was voor bewegen, sport en voeding vertelt dat er geen noodzaak was voor het veranderen van dit beleid. Deze directeur vertelt dat er op de school eerst een noodzaak moest zijn om tot verandering van het beleid te komen. Dit is te verklaren met behulp van het vijf krachtenmodel van Mars (2012). Een van deze krachten is de urgentie, wanneer er een probleem is dient dit expliciet te worden gemaakt. Wanneer betrokkenen geen probleem ervaren is de bereidheid om te veranderen gering. Deze kracht van urgentie is ook naar voren gekomen als stimulerende kracht bij scholen uit de krachtwijken, de schoolleiders van deze scholen gaven beiden dat de noodzaak; overgewicht bij kinderen, niet ontbijten, niet tot spel kunnen komen op het plein, de aanleiding was geweest voor het veranderen van het beleid.

Tevens blijkt dat veel scholen kansen benutten om samen te werken met verschillende partijen. Veel genoemde partijen zijn de combinatiefunctionaris en verenigingen. Samenwerking met de omgeving versterkt het beleid, hierop is de 'Whole School approach' mede gebaseerd (Buijs et al, 2002).

Middelen

Uit de interviews blijkt dat scholen die beschikken over een groot schoolplein met voldoende bewegingsmogelijkheden aangeven dat de kinderen op het plein veel bewegen. Een aantal van deze scholen stimuleert het bewegen op het plein actief, een aantal geeft aan dat dit niet nodig is omdat de kinderen al veel bewegen. De vraag is of deze kinderen daadwerkelijk veel bewegen op het schoolplein of dat leerkrachten denken dat er veel bewogen wordt. Uit onderzoek naar bewegen op het schoolplein blijkt dat hier nog veel winst te behalen is (Gelder & Goedhart, 2012; Jans & Borghouts, 2011).

Scholen blijken voor de invulling van het bewegingsonderwijs afhankelijk te zijn van de afstand naar en beschikbaarheid van de accommodatie waar de lessen gegeven. Wanneer de afstand naar de accommodatie aanzienlijk is gaan scholen eerder over op het invoeren van blokuren. Hierdoor krijgen de leerlingen een keer per week bewegingsonderwijs. Deze constatering wordt ook gedaan in de 'Nulmeting bewegingsonderwijs' van het Mulier instituut (Reijgersberg, Werff van der & Lucassen 2013). Een van de directeuren vindt één keer in de week bewegingsonderwijs te weinig, maar ziet geen andere mogelijkheden gezien de afstand. Deze directeur is inventief en onderzoekt de mogelijkheden voor bewegingsonderwijs op het schoolplein, ze wil hier ook materiaal voor beschikbaar stellen. Uit dit voorbeeld blijkt ook weer het aandeel van de schooldirecteur in het beweegbeleid van de school (Rietstap te & Mikx, 2014). Tevens kan ook hier een koppeling worden gemaakt met het INK-model waarin beschreven is dat de visie, doelstellingen en het daaruit voortvloeiende managementbeleid van invloed is op de inzet van de beschikbare middelen. Op een van de scholen is de gymzaal verbonden aan de school, de zaal is eigendom van de gemeente. De school kon binnen schooluren gratis gebruik maken van de zaal. Wanneer de school de gymzaal echter na schooltijd wilde gebruiken moest hiervoor betaald. Dit was ook het geval wanneer, de door de gemeente, gesubsidieerde combinatiefunctionaris naschoolse activiteiten wilde organiseren.

Schooldirecteuren zijn bij de formatie afhankelijk van de lumpsumfinanciering die zij krijgen van de overheid. Deze lumpsumfinanciering is in 2006 ingevoerd in het primair onderwijs en heeft als gevolg dat er één budget is voor alle kosten. In dat budget komen drie geldstromen samen: de geldstroom voor de formatie, de geldstroom voor personeels- en arbeidsmarktbeleid en de geldstroom voor de materiële instandhouding. Wanneer op de lesgebonden uren van de groepsleerkracht, twee lessen bewegingsonderwijs per week (90 minuten) in mindering worden gebracht, kan hieruit een vakleerkracht of specialist worden bekostigd (Berkel van, Appelman, Mooij & Dam, 2008). Wanneer een school echter

te maken heeft met een teruglopend leerlingaantal zijn de middelen van de school beperkt. Geïnterviewde directeuren van scholen met een teruglopend leerlingaantal geven aan dat zij de beschikbare uren liever inzetten om de groepen niet te groot te laten worden en voor extra ondersteuning van leerlingen. Ook deze beslissing zou voort moeten komen uit de vastgestelde visie van de school, de doelstellingen en het managementbeleid zoals beschreven in het INK-model (Dicks, Keur & Kronenburg, 2010).

Gezonde Schoolaanpak

Zoals eerder genoemd kan de bevoegdheid van een persoon aanleiding zijn tot een beleidsverandering. Daarnaast blijkt uit verschillende interviews dat deelname aan een project een stimulans kan zijn voor het invoeren van een beleid. Op verschillende scholen heeft deelname aan een project als het EU-schoolfruit, Lekker-fit, een wedstrijd voor het verkrijgen van een subsidie ter verbetering van het schoolplein of een initiatief van de combinatiefunctionaris tot het organiseren van de Koningsspelen, ertoe geleid dat het project verankerd is in het beleid of zelfs uitgebreid. Om scholen beter te ondersteunen bij het ontwikkelen van gezondheidsactiviteiten en om het ad hoc beleid van scholen tegen te gaan is begonnen met de implementatie van de Gezonde School Methode (Leurs, 2003). De Gezonde school aanpak biedt scholen handvatten en ondersteuning om te komen tot een gezondheidsbeleid. Scholen kunnen kiezen uit interventies waarvan de waarde is vastgesteld door het RIVM. Tevens kunnen scholen een ondersteuningsaanvraag indienen. De bedoeling hiervan is dat scholen een kleine impuls krijgen om binnen de school extra inzet te kunnen plegen voor het werken aan het Gezonde School beleid, het aanvragen van een Vignet en het implementeren van erkende interventies. (Putten van der et al., 2012). Een nadeel van deze vorm van ondersteuning kan zijn dat de activiteiten onvoldoende worden verankerd in het schoolprogramma, waardoor het een incidentele impuls betreft. Een van de schooldirecteuren noemt dit ook als reden om niet te beginnen aan een aanvraag. Daarnaast kan maar een deel van de ondersteuningsvragen van scholen elk jaar worden gehonoreerd (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Veel scholen ervaren daarbij een grote drempel bij het aanvragen van deze ondersteuning in de vorm van tijd. Volgens een aantal directeuren moet je als school zo veel verantwoorden en kost dit zo veel tijd dat deze directeuren het terzijde schuiven. Ook directeuren van scholen met een vignet 'Gezonde school', geven aan dat zij zoveel moeten investeren voor een vignet en er uiteindelijk zo weinig voor terug krijgen dat zij twijfels hebben over het nogmaals aanvragen. De directeuren met een themacertificaat 'Voeding' ervaren daarnaast dat het gedwongen worden om te werken met een methode beperkend werkt *"er moet zo veel"*. Deze scholen zouden graag meer vrijheid willen om zelf te bepalen wanneer welk onderwerp aan bod komt. Daarbij merkt één van de directeuren op dat een vignet nog geen garantie is voor een goed beleid.

Een uitzondering hierop zijn de scholen met een vignet voor 'Sport en Bewegen', deze scholen geven aan dat het beleid van de school al geruime tijd voor aanvraag van het vignet aan de eisen voldeed, het aanvragen bleek hierdoor relatief eenvoudig. Dit komt overeen met de ervaring van de Gezonde school coördinatoren beschreven in de 'Voortgangsrapportage Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl 2014' (Reijgersberg, Lucassen & Dopp, 2014). Volgens V. Bos (persoonlijke communicatie, 2 juli 2015) is dit ook voor alle vignetten de bedoeling: *"Een vignet moet gezien worden als kroon op het jarenlang werken aan een beleid. Op dit moment lijkt het alsof scholen beginnen met het aanvragen van een vignet alvorens zij beginnen met het uitvoeren van het beleid"*.

Het vignet is in het leven geroepen als erkenning voor het beleid van de scholen en om zich mee te kunnen profileren (RIVM, 2015d). Alle ondervraagde vignetscholen geven aan dat zij trots zijn op hun vignet, een van de directeuren heeft het vignet echter daadwerkelijk gebruikt om zich als school mee te profileren. De overige schoolleiders denken niet dat het behalen van het vignet en de daarbij gegenereerde aandacht van o.a. de media ertoe heeft bijgedragen dat er meer leerlingen naar de school zijn gekomen. De ondervraagde directeuren uit de overige groepen geven, op twee directeuren na, aan dat het vignet niet als mogelijkheid zien om zich mee te profileren. Volgens V. Bos (persoonlijke communicatie, 2 juli 2015) is deze Gezonde school aanpak met vignetten op basis van ervaring ontstaan. Verschillende bestaande vignetten zoals de Lekker fit duim en het certificaat Sport Actieve school van de Koninklijke Vereniging voor Leraren Lichamelijke Opvoeding (KVLO) en lokale GGD vignetten zijn opgegaan in een landelijk zwaarder vignet. Met deze samenvoeging is versnippering tegengegaan en was

er een groot draagvlak. Naar de vignetaanpak is echter geen formeel onderzoek gedaan. Dit is opvallend gezien er wel een doelstelling aan verbonden is, minimaal 450 basisscholen met een vignet Gezonde School in 2016 (Putten van der et al., 2012).

Beperkingen

Bij de interpretatie van deze gegevens moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid van sociaal wenselijke antwoorden. Tevens is het aantal geïnterviewde schoolleiders beperkt. De oorspronkelijke bedoeling van het onderzoek was om 4 schoolleiders per samengestelde beleidsgroep te interviewen. Dit bleek echter in de beschikbare tijd niet haalbaar. Het beperkte aantal interviews en daarmee de matige spreiding over het onderzoeksgebied zorgen ervoor dat de inhoudelijke gegevens niet zijn te generaliseren. Tevens is het niet mogelijk om uitspraken te doen over verschillen tussen de geformeerde groepen. Het aantal is echter aanzienlijk in vergelijking met het onderzoeksrapport van het RIVM uit 2010 van Bos, de Jongh en Paulussen, waarin met drie medewerkers van het basisonderwijs interviews zijn gehouden. De interviews zijn uitsluitend afgenomen onder schoolleiders, het is mogelijk dat hun mening verschilt van leerkrachten, ouders of leerlingen. De mate van implementatie zoals weergegeven door de directeur kan echter afwijken van de uitvoering zoals gerealiseerd door de leerkrachten. De mening van de directie is echter wel belangrijk. Een directeur heeft invloed op de uitvoering van het beleid, er kan verondersteld worden dat de kans op continuering groter is naarmate de directie achter het beleid staat (Rietstap te & Mikx, 2014). Steun van de rest van de schoolgemeenschap is eveneens noodzakelijk zoals ook blijkt uit de beslissingstheorie van Maier (1963; 1970) en de 'Vijf krachten van verandering' beschreven door Mars (2012). De interviewleidraad is opgesteld op basis van literatuur onderzoek en met informatie verkregen uit de focusgroepen en het interview met de GGD coördinator gezondheid op school. Deze werkwijze maakt dat de leidraad is opgesteld op basis van actuele praktijkkennis, maar kan er ook voor gezorgd hebben dat bepaalde aspecten gemist zijn.

8.3 Conclusie en aanbeveling

Uit dit masterpiece kunnen voorzichtige conclusies worden getrokken. De mensen die betrokken waren bij dit onderzoek erkennen allen het belang van een goede gezondheid van kinderen. Een belemmerende factor voor het opstellen van schoolgezondheidsbeleid is echter dat scholen twifelen aan de verantwoordelijkheden en taken van de school. Het leerplankader Sport Bewegen en Gezonde levensstijl van de SLO kan scholen helpen om deze taak helder te krijgen. Dit leerplankader is onlangs gepubliceerd, nog weinig scholen zijn op de hoogte van het bestaan van dit plan, hier zou meer bekendheid aan gegeven moeten worden.

Het beleid dat een school voert is ten dele afhankelijk van het overheidsbeleid. Scholen kennen aan de ene kant veel vrijheid, de overheid trekt zich steeds verder terug en legt verantwoordelijkheden neer bij de school en burgers, aan de andere kant stelt de overheid wel eisen en moeten scholen zich verantwoorden. Het schoolgezondheidsbeleid is geen onderwerp van toetsing voor de inspectie van het onderwijs. Toch heeft de overheid wel bepaalde verwachtingen ten aanzien van het beleid van scholen. Dit is onder anderen terug te zien in 'De onderwijsagenda SBGL 2012-2016'. Deze onderwijsagenda stelt doelen en ook middelen beschikbaar voor scholen om te komen tot gezondheidsbeleid, deze middelen zijn echter beperkt. De begeleiding die scholen krijgen is afhankelijk van de werkwijze van de betreffende GGD in de regio en daarbij afhankelijk van de populatie of ligging van de school. Daarnaast heeft het ongelijke model, waarbij de aandacht uitgaat naar scholen in achterstandswijken, bijvoorbeeld tot gevolg dat een van de geïnterviewde directeuren van mening is dat een naschoolsportaanbod alleen voor achterstandswijken is. Het zou goed zijn wanneer er meer duidelijkheid komt voor scholen over de rol en mogelijkheden van de GGD bij het voeren van gezondheidsbeleid.

In dit masterpiece is meerdere malen naar voren gekomen dat een bevlogen en intrinsiek gemotiveerd persoon van groot belang is voor een geslaagd beweeg-, sport- en voedingsbeleid. Dit kan een directeur of een leerkracht zijn, duidelijk is dat deze persoon ruimte en indien het een leerkracht betreft, ook ondersteuning moet krijgen van de directie. Studenten die via de PABO 's opgeleid gaan worden tot Gezonde School coördinator kunnen deze rol gaan vervullen. Het te ontwikkelen pabo curriculum dient daartoe mensen op te leiden met voldoende inhoudelijke kennis over schoolgezondheid. Het eerder genoemde leerplankader Sport Bewegen en Gezonde Levensstijl kan helpen om deze inhoudelijke kennis te verwerven. Wanneer mensen binnen een school zelf kennis hebben, zullen zij beter in staat zijn om weloverwogen beslissingen te nemen ten aanzien van het beweeg, sport en voedingsbeleid en zullen zij minder afhankelijk zijn van ondersteuning van buitenaf.

Daarnaast is tevens het belang van interactie en draagvlak naar voren gekomen. Het kunnen bepalen van de urgentie voor een school om vervolgens doelen en een beleid op te stellen en dit te communiceren met de betrokken partijen, zijn elementen die belangrijk zijn voor het verkrijgen van draagvlak. In het pabo curriculum dient voldoende aandacht besteed te worden aan het ontwikkelen van deze vaardigheden.

Scholen kunnen nu nog een ondersteuningsaanvraag doen bij het RIVM, de vraag is hoe lang deze ondersteuning blijft bestaan, daarbij kunnen ook niet alle ondersteuningsvragen gehonoreerd worden. De ondersteuning en het werken met erkende interventies van het RIVM zorgt ervoor dat een zekere kwaliteit gewaarborgd is, maar het beperkt scholen tevens in hun keuzevrijheid. Uit een aantal interviews is gebleken dat de 'vignet-aanpak' ook afschrikkend kan werken, dit is niet het beoogde doel van deze aanpak. Het aantal geïnterviewde directeuren in dit onderzoek is te beperkt om een harde conclusie aan te verbinden, maar verder onderzoek naar het effect van de 'vignet-aanpak' lijkt gewenst.

Literatuur

- Berkel van M., Appelman M. & Mooij C. (2008) *Bewegingsonderwijs in het primair onderwijs*. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Bekkers, V. J. J. M. (2009). Sturing van het onderwijs: over de (on) mogelijkheid van een robuuste sturingsconceptie. *Nederlands Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid (NTOR)*, 1, 5-25.
- Bos, V, de Jongh D, Wilhelmus T.G. & Paulussen M. (2010). Gezondheidsbevordering en Preventie in het Onderwijs. Stand van Zaken, Effectiviteit en Ervaringen van GGD'en en Scholen. *RIVM rapport 255001003* (2010).
- Boot, N. M., de Jongh, D. M., Leurs, M. T., & de Vries, N. K. (2011). Gezonde School als methode voor GGD'en bij de invoering van schoolgezondheidsbeleid. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 89(4), 222-228.
- Bourdeaudhuij de, I., Van Cauwenberghe, E., Spittaels, H., Oppert, J. M., Rostami, C., Brug, J., & Maes, L. (2011). School-based interventions promoting both physical activity and healthy eating in Europe: a systematic review within the HOPE project. *Obesity Reviews*, 12(3), 205-216.
- Bruun Jensen B & Simovska V. (2002). Models of Health Promoting Schools in Europe. European Commission; World Health Organization Europe; Council of Europe; Copenhagen, Denmark: 2002.
- Buijs, G. Jong, de, A., Paulussen, T., & Wijngaarden, van, J. (2002) *Actieprogramma Schoolgezondheidsbeleid Nederland*, Woerden: NIGZ.
- Busch, V. (2015) *The Utrecht Healthy School Project: Connecting health behavior, academic achievement and Health Promoting Schools*. Julius Center for Health Sciences and Primary Care, University Medical Center Utrecht. PhD Thesis, University Utrecht, Faculty of medicine.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, C.B.S. (2014). *Jaarrapport.landelijke jeugdmonitor*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC) (2011). School health guidelines to promote healthy eating and physical activity. *MMWR. Recommendations and reports: Morbidity and mortality weekly report. Recommendations and reports/Centers for Disease Control*, 60(RR-5), 1.
- Collard D., Chinapaw M., Verhagen E., Valkenberg H. & Lucassen J. (2014) *Motorische fitheid van basisschool kinderen (10-12 jaar)* Utrecht: Mulier instituut.
- Collard D., Boutkan S., Grimberg L., Lucassen J. & Breedveld K. (2014) *Effecten van sport en bewegen op de basisschool. Voorstudie naar de relatie tussen sport en bewegen op school en schoolprestaties*. Mulier Instituut Utrecht, november 2014.
- Cullen W.K. , Weber K., et al (1999). "Influence of school organizational characteristics on the outcomes of a school health promotion program." *Journal of School Health* 69.9 (1999): 376-380.
- Dael van H. & Hooge E. (2013). *Sturen op Onderwijskwaliteit Werkkader voor schoolbesturen in het po* Po-raad: Utrecht 2013.
- Dienst Publiek en Communicatie (DPC) (2013). *Deel je rijk -Relevante trends voor overheidscommunicatie*. In opdracht van het Ministerie van Algemene zaken.
- Felius, A., Bindels, P. J. E., & Delemarre-van de Waal, H. A. (2013). Overgewicht en obesitas. *Kindergeneeskunde* (pp. 197-206). Bohn Stafleu van Loghum.

- Gelder W, Goedhart B (2012) *Schoolplein anno 2012*. Verkregen op 17 juli 2015 op <http://www.allesinbeweging.net/sites/default/files/Artikel%20buitenspelen%2019%20januari%202012.pdf>
- Gerritsen, E. (2011). *De slimme gemeente nader beschouwd: Hoe de lokale overheid kan bijdragen aan het oplossen van ongetemde problemen*. Amsterdam: University Press.
- Greven J. & Letschert J. (2006) *Kerndoelen primair onderwijs SLO*. Publicatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Hoof van, J., Wetzels, M. H., Dooremalen, A. M. C., Wouters, E. J. M., Nieboer, M. E., Sponselee, A. A. M., ... & Overdiep, R. A. (2014). Technological and architectural solutions for Dutch nursing homes: Results of a multidisciplinary mind mapping session with professional stakeholders. *Technology in Society*, 36, 1-12.
- Jans, L., & Borghouts, L. (2011). Volop beweging op het schoolplein?. *Jeugd in School en Wereld*, 95(5), 34-37.
- Klaassen, C. A. C. (2012). *De pedagogische voorbeeld-functie van de leerkracht*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Kliebisch C. & Becker A. (2012) Evaluation of the European School Fruit Scheme Final Report 2012.
- Leurs, M. T., Bessems, K., Schaalma, H. P., & De Vries, H. (2007). Focus points for school health promotion improvements in Dutch primary schools. *Health education research*, 22(1), 58-69.
- Leurs, M. T., Jansen, M. W., Schaalma, H. P., Mur-Veeman, I. M., & De Vries, N. K. (2005). The tailored Schoolbeat-approach: New concepts for health promotion in schools. *The health promoting school: International advances in theory, evaluation and practice*, 89-107.
- Leurs, M. (2003). Gezondheidsbevordering in het onderwijs: de schoolslag-uitdaging. *Remedial*, 4 (1), 3-8.
- Maier, N.R.F. (1963). *Problem-solving discussions and conferences*. Leadership methods and skills (McGraw-Hill series in management). New York: MacGraw-Hill. In: Vos, S., & Scheerder, J. (2011). Effectiviteit= Kwaliteit x Aanvaarding. Een analyse van de lokale sportbeleidsplanning in Vlaanderen. *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*, (221), 27-33.
- Maier, N.R.F. (1970). *Problem solving and creativity in individuals and groups*. Belmont: Brooks & Cole. In: Vos, S., & Scheerder, J. (2011). Effectiviteit= Kwaliteit x Aanvaarding. Een analyse van de lokale sportbeleidsplanning in Vlaanderen. *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*, (221), 27-33.
- Mars, A. (2008). *Hoe krijg je ze mee? Vijf krachten om een verandering te laten slagen*. Assen: Van Gorcum.
- Oostendorp J. & Slinkman E. (2013) Een sportactieve school is een gezonde school. Meerwaarde vignet Gezonde school. *Lichamelijke opvoeding* 101(4), 10-11.
- OC&W (2012) *Toezichtkader PO/VO Utrecht*: Inspectie van het onderwijs, Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap.
- Putter van der H., Oosterom van H. & Faber J. (2012) *Onderwijsagenda Sport Bewegen en Gezonde leefstijl 2012-2016*. In opdracht van het ministerie van OCW en het ministerie van VWS.
- Reijgersberg, N., Van der Werff, H., & Lucassen, J. (2013). *Nulmeting Bewegingsonderwijs*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Reijgersberg N., Lucassen J. & Dopp T. (2014) *Monitor Onderwijsagenda Sport, Bewegen en een Gezonde Leefstijl 2014*. Utrecht: Mulier Instituut.

- Rietstap te E & Mikx M., (2014) De directeur maakt het verschil. Beweegbeleid op school. *Lichamelijke opvoeding* 102(8), 40,41.
- RIVM (2015a) *Gezonde school voorbereiden*. Verkregen op 16 juli 2015
<https://www.loketgezondleven.nl/handleiding-gezonde-school/gezonde-school-voorbereiden>
- RIVM (2015b) *Criteria en vragenlijst vignet themacertificaat voeding*. Verkregen op 5 juli 2015
<https://www.gezondeschool.nl/criteria-en-vragenlijst-themacertificaat-voeding>
- RIVM (2015c) *Criteria en vragenlijst themacertificaat sport en bewegen*. Verkregen op 5 juli 2015
<https://www.gezondeschool.nl/criteria-en-vragenlijst-themacertificaat-bewegen-en-sport>
- RIVM (2015d) *Vignet Gezonde school po*. Verkregen op 17 juli 2015 <https://www.gezondeschool.nl/vignet-gezonde-school-1>
- SHE (2015) SHE online school manual. Verkregen op 14 augustus 2015 <http://www.schools-for-health.eu/for-schools/manual>
- Smit, F., Driessen G., Sluiter, R. & Brus, M. (2007). *Ouders, scholen en diversiteit. Ouderbetrokkenheid en -participatie op scholen met veel en weinig achterstandsleerlingen*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Stuij, M., Wisse, E., Mossel, G. V., Lucassen, J., & Van den Dool, R. (2011). *School, Bewegen en Sport. Onderzoek naar de relatie tussen de school (omgeving) en het beweeg- en sportgedrag van leerlingen*. Arko Sports Media, 2011.
- Schokker, D. F., Dusseldorp, E., van Genugten, L., Verheijden, M. W., & van Empelen, P. (2012). *Sleutels tot interventiesucces: welke combinaties van methodieken zorgen voor gezond beweeg- en voedingsgedrag?* (No. R10218). TNO.
- Stewart-Brown S. (2006). *What is the evidence on school health promotion in improving health of preventing disease and specifically, what is the effectiveness of the health promoting school approach?* WHO European region, Copenhagen
- Taras H. (2005) Nutrition and student performance at school. *J Sch Health* 2005; 75(6):199-213.
- Tuk, B., & Verboom, A. (2013). *Gezond op school*. Pharos: Utrecht
- Turkenboom M. (2008) *De school bestuurd. Samenvatting Schoolbesturen over goed bestuur en de maatschappelijke opdracht van de school*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag, juli 2008
- Vos, S., & Scheerder, J. (2011). Effectiviteit= Kwaliteit x Aanvaarding. Een analyse van de lokale sportbeleidsplanning in Vlaanderen. *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*, (221), 27-33.
- West, P. (2006). School effects research provide new and stronger evidence in support of the health-promoting school idea. *Health Education*, 106(6), 421-424.
- Willemse M. (2013) Gezonde, fitte leerlingen presteren beter. *Lichamelijke opvoeding* 101(4), 12-14.
- Van Tuyckom, C., Vos, S., & Scheerder, J. (2011). Meten en weten over zweten. Methoden van sociaalwetenschappelijk sportonderzoek. *Management & Bestuur in Sport*, 3.
- Young, I., St Leger, L., & Buijs, G. (2013). School health promotion: evidence for effective action.
- Zeinstra G., Tak N., Koning de M, Koperen van M., Renders C. & Schreurs H. (2013) *JOGG-Noordwest: positieve resultaten bieden kansen voor de toekomst*. Master: Health Sciences Prevention, VU Amsterdam.

Bijlage 1

School scan: Sport, Bewegen en Voeding

Naam school:

Schoolleider:

tel nr. school:

Bestuur:

Postcode school:

Plaats:

Welke functie vervul je op deze school: stagiair(e)/ leerkracht/ IB-er/ leidinggevende/ anders
namelijk:

Voeding	Doen we niet	Begin mee gemaakt	Al aardig eind op weg	Is helemaal op orde
1. Wat doen leraren als ze zien dat een leerling ongezond eet of overgewicht heeft - handelen zij dan volgens op school vastgestelde afspraken?	☐	☐	☐	☐
2. Staan er lessen op het rooster over gezonde voeding?	☐	☐	☐	☐
3. Staat er iets in het schoolplan over gezonde pauzehappen, een gezond lunchpakket en gezonde traktaties?	☐	☐	☐	☐
4. Krijgen ouders voorlichting over het voedingsbeleid op school en vraag je ze om daar aan mee te werken?	☐	☐	☐	☐
5. Is er op school een hygiënische watervoorziening waar leerlingen en personeel water kunnen tappen? (anders dan bij de toiletten)	☐	☐	☐	☐

Sport en Bewegen	Doen we niet	Begin mee gemaakt	Al aardig eind op weg	Is helemaal op orde
6. Heeft sport en bewegen een nadrukkelijke plaats in het schoolplan?	☐	☐	☐	☐
7. Staan er voor alle groepen twee lessen bewegingsonderwijs op het rooster?	☐	☐	☐	☐
8. Wordt bewegen gestimuleerd tijdens de pauzes?	☐	☐	☐	☐
9. Is er een gevarieerd buitenschools sportaanbod?	☐	☐	☐	☐
10. Geven bevoegde groepsleerkrachten/een vakleerkracht de bewegingsuren?	☐	☐	☐	☐
11. Werkt de school structureel samen met sportverenigingen of andere sportaanbieders?	☐	☐	☐	☐

Bijlage 2

Analyse kader interviews schooldirecteuren

Subcategorie 1	Subcategorie 2	Code
Beleid/ schoolplan	Keuzes waarop gebaseerd? Beschikbare middelen (geld, bemensing, scholing) Vakleerkracht Informatievoorziening, waar is/wordt informatie gehaald? Financiering	BEL MID VAK INFO FIN
Draagvlak	Bestuur Schoolleider/ directeur Team Ouders Proces	Best/ Direc T O PROC
Middelen	Financiering Vrijwilligers Gebouw Schoolplein	FIN VRIJ GEB PLEIN
Wat wordt gedaan voeding	Traktatie pauzehap	trak Phap Water
Wat wordt gedaan bewegen	Bewegingsonderwijs Op schoolplein Naschoolssportaanbod Deelname toernooien	BO PLEIN NSA TOUR
Samenwerken met de omgeving	Samenwerken Verenigingen Sportaanbieders Combi functionaris GGD/jeugdverpleegkundige JOGG-regisseur Andere scholen Naschool/ Tussen schoolse opvang	SAM VER COM GGD JOGG SCHO NSO/TSO
Gezonde school/ vignet	Reden Bekend met Gezonde school aanpak Ervaring met vignet aanvraag	RED BEK AANV
Belemmerende factoren	Tijd Prioriteiten Financien Moeten Noodzaak ontbreekt Inspectie	TIJD PRIO FIN MOET NOOD
Succes factoren	Motorisch Plus voor ouders Aandacht Uitbreiding	MOT OUD AAN UIT

Bijlage 3:

De mindmaps gemaakt door de deelnemers van de focusgroepen

Bijlage 4:

Interviewleidraad: scholengroep 1, 2 en 3

Beleid: Schoolplan

1. Is er in het schoolplan iets opgenomen over op welke wijze jullie werken aan de gezondheid van kinderen?
2. Is er specifiek iets opgenomen over bewegen en voeding?
Nee, waarom niet?
Ja, Wat staat er? Doelen
3. Hoe is het bewegingsonderwijs georganiseerd?
Welke middelen worden daarvoor beschikbaar gesteld?
4. Is er ook aandacht voor bewegen buiten de lessen bewegingsonderwijs?
5. Wordt er aandacht besteed aan gezonde voeding, traktaties, pauzehap e.d.
Wat is de aanleiding hiervoor geweest
Hoe komt het dat daar geen aandacht voor is?

Draagvlak

6. Is er draagvlak binnen het team voor een beweeg en sport beleid?
Is er draagvlak van ouders voor een beweeg en sport beleid?
7. Is er draagvlak binnen het team voor een voedingsbeleid?
Is er draagvlak van ouders voor een voedingsbeleid?
8. Werken jullie samen met aanbieder/ organisaties op het gebied van sport en bewegen/ voeding? Combinatiefunctionaris, JOGG-regisseur, in krachtwijken, jeugdverpleegkundige, GGD?
9. Hebben jullie contact met andere scholen over het beleid of zouden jullie behoefte hebben aan het uitwisselen van ervaring of delen van kennis?
10. Zijn jullie bekend met het principe van de 'Gezonde School' voor het aanvragen van een vignet?
Overwegen jullie het aanvragen van een vignet? Waarom wel/niet?
11. Wat zijn de voordelen van heeft het beweeg en sportbeleid?
Wat zijn de voordelen van het voedingsbeleid?
12. Welke belemmeringen ervaren voor het voeren van een actief beweeg en sportbeleid?
Welke belemmeringen ervaren jullie voor het voeren van een actief voedingsbeleid?

Bijlage 5

Interviewleidraad: Scholen met vignet voor bewegen en sport of voeding

Beleid: Schoolplan

- 1a. Hoe zijn jullie tot het aanvragen van een vignet gekomen? Wat is de overweging geweest?
- 2a. Is het sport en beweegbeleid ook opgenomen in het schoolplan?
- 2b. Wordt dit beleid ook geëvalueerd? Op welke manier wordt dit gedaan?
3. Welke middelen zijn er beschikbaar gesteld voor het realiseren van de doelen?
tijd, financiële middelen, deskundigheidsbevordering.
Wat zijn hiervan de belangrijkste factoren geweest?
4. Wat zijn jullie informatiebronnen voor het opstellen van:
 - a. het beleid
 - b. invulling van de lessen
- 5a. Heeft de school ook een voedingsbeleid? En is dat opgenomen in het schoolplan?
- b. waarom wel/ niet?

Draagvlak

5. Is er draagvlak binnen het team en op welke manier is hier aan gewerkt?
6. Is er voldoende draagvlak van ouders en op welke manier is hier aan gewerkt?
- 7a. Werken jullie samen met aanbieder/ organisaties op het gebied van sport en bewegen/ voeding? Combinatiefunctionaris, JOGG-regisseur, jeugdverpleegkundige, GGD?
- 7b. Zijn jullie tevreden over de samenwerking met deze partijen?
waarom wel/ niet?
8. Hebben jullie contact met andere scholen over het beleid of zouden jullie behoefte hebben aan het uitwisselen van ervaring of delen van kennis?
9. Ervaren jullie ook knelpunten bij het in- en uitvoeren van het beleid?
10. Welke successen heeft het beweeg en sportbeleid/ voedingsbeleid jullie gebracht?